

BÂKÎ DÎVÂNÎ'NDAKİ ÖVÜNÇ İFADELERİNİN DİLİÇİ ÇEVİRİSİ VE YORUMU

INTRALINGUAL TRANSLATION AND INTERPRETATION OF HONOUR EXPRESSIONS IN BÂKÎ'S DÎVÂN

Mehmet Cihat ÜSTÜN¹

ÖZET: Dil, bir toplum için kültür mirasının taşıyıcısıdır. Bir toplumun değerleri ancak dil ile uzun yıllar yaşaymayı başarır. Dil değişen ve gelişen canlı bir varlık olduğu için bir ulusa ait uzun yıllar önce yazılmış bir eser, o ulusun yıllar sonraki halkının anlayamayacağı bir dil yapısına bürünebilir. Bu da nesillerin birbirini anlamamalarına neden olur. Çeşitli sebeplerle farklı yazı ve konuşma diline sahip olan bir milletin birbirini anlamasında ve birbiriyle anlaşmasında diliçi çeviriler oldukça önemli bir görev üstlenmektedir. Geçmiş dönemlere ait yazılı belgelerde ifade edilen düşünceler, içinde bulunulan zamanın dil şartlarına göre güncellenerek o zamanki yaşantı biçimleri, fikir dünyası ve hayat algısı ortaya konulabilir.

Bu çalışmada her insanda var olan beğenilmek, övülmek ve kendisini övme duygusu yani övünç kavramı üzerinde durulmuş ve bu kavramın Bakî üzerindeki etkileri divanında kendisi için kullandığı övünç ifadelerinin merkezinde incelenmeye çalışılmıştır. Bu yapılırken *Bâkî Dîvânı*'nda geçen övünç odaklı ifadeler seçilmiş, bunların gerek kelime kelime gerek anlamına göre diliçi çevirisi yapılmış ve bu ifadelerin geçtiği beytin tüm diliçi çevirisi verilmiştir. Yaşadığı devir ve sonrası için önemli bir yere sahip olması nedeniyle haklı gerekçeler çerçevesinde Bakî'nin kendisini övdüğü birçok konu başlığı altında tespit edilmiş ve açıklanmıştır.

Anahtar sözcükler: Bakî, *Bâkî Dîvânı*, övünç ifadeleri, çeviri, diliçi çeviri.

ABSTRACT: Language is carrier of cultural heritage for a society. The values of a society can only survive with language for many years. Because language is a living entity that changes and evolves, a manuscript written a long time ago by a nation can turn into a language structure that the people of that nation will not be able to understand. This causes the generations to not understand each other. Intralingual translations have a very important task on understanding of each other and on mutual agreement of a nation having different writing and speaking language due to various reasons. It can be exhibited the patterns of life at that time, the world of ideas and perception of life, being updated thoughts that expressed in written documents in the past according to the language requirement at the time experienced.

In this study has been remarked to be admired, to be praised, to praise himself/herself in other words boast concept which every human being has and the effects of this concept on Bakî have been examined in the center of honour expression that he use in his divan for himself. When this is done honour expressions found in *Bâkî's Dîvân* have been chosen, their intralingual translation has been done whether word-for-word or sense-for-sense and intralingual translation of couplet in which all these expression pass has been presented. Bakî's self-praise has been determined and explained under many topic titles good cause appearing because he has a significant place in the period when Bakî lived in, that is to say first and next period.

Keywords: Bakî, *Bâkî's Dîvân*, honour expressions, translation, intralingual translation.

¹ Yrd. Doç., Erzincan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Çeviribilim Bölümü, dr.mehmetcihatustun@hotmail.com

1. GİRİŞ

Her insanın yaratılışında beğenilmek, övülmek ve kendisini övme duygusu vardır. Bunun içindir ki insanların sergilediği olumlu davranışların pekiştirilmesi o davranışın kalıcı olması anlamına gelir. Yaptığı olumlu işlerden dolayı övülen bir insan hiç kuşkusuz bulunduğu noktadan daha ileriye gidebilmeyi kendisine hedef seçecektir. Zira insanları ilgilendikleri işlere motive etmenin en güzel yolu onları methetmektir. *Kutadgu Bilig*'de geçen

*Erig ögse elgin kör arslan tutar
Atıg ögse yügrür uçarıg yeter (2401)*

(Askeri översen eli ile arslan tutar, atı okşarsan koşar ve uçan kuşa yetişir.)² beyti bunun en güzel örneğini teşkil etmektedir.

Övmek, *birinin veya bir şeyin iyiliklerini, üstünlüklerini söyleyerek değerini yüceltmek, methetmek, sena etmek*; övünmek, *bir niteliği sebebiyle kendini yüceltmış sayarak bundan abartılı bir biçimde söz etmek, iftihar etmek, övünç, övünme, kıvanç, iftihar*³ şeklinde tanımlanmaktadır.

Türk Edebiyatının önemli bir parçasını oluşturan Divan şiirine mensup şairler, dönemin nazım şekillerini kullanarak beğenilerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Divan şairleri yaşadıkları dönemin idarecilerini övmek, tahta çıkan padişahı methetmek, onlara olan hayranlıklarını dile getirmek ve onların inayetlerine erişebilmek için övgü yolunu seçmiştir. Şair, padişaha olan hayranlığını ve sevgisini dile getirirken kendini de övmeyi, kendi şairlik yeteneğini ön plana çıkarmayı ihmal etmez.

Şairler; çok kere rakiplerinden üstün olduğunu, söz ipliğine inci gibi kelimeleri dizdiğini, şiir söyleme hususunda ve söz sanatlarını icra etmede kendisine kimsenin denk olamayacağını söyleyerek şiirleriyle iftihar eder. Şairlerin buldukları cemiyet içinde büyük manevî rütbelerini içeren bu tarz övünmeleri, kendi sanat niteliklerini içeren reklamlar yapmaları, kendi hünerlerini unutulmaz manzum söyleyişler hâlinde ebedileştirmeleri onların arzu ve ihtiyaçlarından doğmuş ve çok kere ortak sebepler dâhilinde yaşamıştır.⁴

Divan Edebiyatı'nın her döneminde şairlerin kendilerini ve şiir yazmaktaki hünerlerini övdüklerine şahit olmaktayız. Divan şairleri gerek kelimeleri seçmekteki ustalığını gerekse onları beyit içinde kullanmaktaki meziyetini her şairin gösteremeyeceğini ileri sürerek bu konudaki hünerleriyle övünmüşlerdir. 17. Yüzyıl Divan şairlerinden Nefî aşağıdaki beyitler ile şairliğini ve şiir yazmaktaki ustalığını ön plana çıkarmış ve bununla da övünmüştür.

*Sözde nazîr olmaz baña ger olsa 'âlem bir yaña
Pür-ıtmûrâk u hoş-edâ ne Hâfîz'em ne Muhteşem (K15 / 34)*

(Şayet dünya bir tarafa olsa, şiir söylemede benim bir eşim bir benzerim daha yoktur. Benim gösteriş dolu, hoş bir söyleyişim var, ben ne Hafız'ım ne de Muhteşem'im.)⁵

*Manendî mi var Nefî-i pākîze-kelâmuñ
Bir kimsede gördün mü dañî tarz-ı edasın (G93 / 5)⁶*

(Saf bir söyleyişe sahip Nefî'nin bir benzeri var mı, onun şiir söyleme biçimini hiç kimsede gördün mü?)

² Yusuf Has Hacib (2008). *Kutadgu Bilig*, (Çev. Reşid Rahmeti Arat), İstanbul: Kabalcı Yayınevi, s. 462-463

³ Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları, s. 1861-1862

⁴ Banarlı, Nihat Sami (1997). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, İstanbul: MEB Yayınları, s. 188-189

⁵ Banarlı, Nihat Sami (1997). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, s. 190

⁶ Akarca, Döndü (2006). "Nefî'nin Gazellerinin Mahlas Beyitlerinde Şiir ve Şair", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Adana, Cilt: 15, S: 2, s. 9

Yine 17. Yüzyıl şairlerinden Taşlıcalı Yahyâ aşağıdaki beytiyle şiirinin mısralarını taze bir fidana teşbih etmiştir. Şairin taze fidan ile kastı söylediklerinin daha önce söylenmemiş olmasıdır. Yahya ayrıca şiirinin turunç gibi lezzetli, hoş ve faydalı bir meyveye benzediğini ve tıpkı turunç gibi çekici ve her zaman istenildiğinde kolayca bulunamayacak özelliklere sahip olduğunu dile getirerek övünmektedir.

*Şi'r-i Yahyâ'nun nihâl-i tazedür her mısra'ı
Encüm-i şehla' gibi ucunda var yer yer turunç⁷*

(Yahyâ'nın şiirinin her mısrası taze bir fidandır ve [her mısranın] ucunda, tatlı şaşı bakan parlak yıldız gibi, yer yer turunç vardır.)

16. Yüzyılda devletin gelişmesi ve güçlenmesi edebi faaliyetlerde de kendini göstermiştir. Kaside, gazel ve mesnevi yazma konusunda büyük şairler yetişmiştir. II. Bâyezîd döneminde, yeterli eğitime sahip olmamasına rağmen şairlik yaradılışının etkisiyle Zâtî devrinin hemen hemen bütün şairlerinin yol göstericisi olmuştur. Bu yüzyılda İran şairlerinin tesiri devam etmekle birlikte takip eden yüzyıl şairlerini etkisi altına alacak ve onlara model olacak Fuzuli, Hayali Bey, Baki gibi birçok üstat yetişmiştir.⁸

16. Yüzyıl Divan şairleri içerisinde Bakî çok hususi bir yere sahiptir. Bakî'nin kendisi de bu özel yanının farkında olup divanı içerisinde bulunan kaside ve gazellerin kimi yerlerinde bu durumunu dile getirmekten, kendisini övmekten geri durmamıştır. Bakî'nin yetişmekte olduğu yıllarda Zâtî'nin Beyazıt Camisi avlusundaki remilci dükkânı devrin yetişmekte olan şairleri için adeta bir edebî okul konumundaydı. O zamanın yetişmekte olan şairleri ilk şiirlerini Zâtî'nin remilci dükkânında kendisine okur ve Zâtî'nin bu şiirler hakkındaki görüşlerini almak isterlerdi. Bakî'nin

*Her kaçan gönlüme fikr-i 'arız dil-ber düşer
Güyyiâ mir 'âta 'aks-i pertev-i hâver düşer (G119 / 1)*

(Her ne zaman sevgilinin yanağının hayali gönlüme düşse sanki güneş ışığının yansıması aynaya düşer.) matlalı gazelini okuyan Zâtî, bu beytin Bâkî'ye ait olduğuna inanmamış ve Bâkî'yi şiir sahasında söz hırsızlığı yapmakla suçlamış, bu yaptığının çok kötü ve yakışsız bir davranış olduğunu ifade etmiştir.⁹

Daha sonra Bâkî'nin kendisine sunduğu,

*Gül-şen istersen işte mey-hâne
Gül-i handan gerekse peymâne (G471 / 1)*

(Gül bahçesi istersen işte meyhane, gülen gül gerekse [işte] kadeh) matlalı gazelle Bakî'nin yeteneğine inanan devrin üstadı Zâtî bu genç şairde büyük bir yetenek görmüş, onun her zaman övgüsünü yapmıştır.¹⁰

Zâtî, daha sonradan

*Çaddümi çeng eşkümi rüd eyledün
Cismüm âteş cânımı 'üd eyledün (G263 / 1)*

(Boyumu çeng gibi eğri, gözyaşımı ırmak yaptın; bedenimi ateş, canımı öd ağacı yaptın.) matlalı gazelle Bakî'nin yeteneğine inanan devrin üstadı Zâtî bu genç şairde büyük bir yetenek görmüş, onun her zaman övgüsünü yapmıştır.¹⁰

⁷ Sefercioğlu, M. Nejat (2008). "Meyve Redifli Gazeller", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/5 Fall, s. 330

⁸ İpekten, Haluk (Müşterek) (1986). "XVI. Yüzyıl Divân Edebiyatına Toplu Bakış", *Büyük Türk Klasikleri*, C. III, İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayınları, s. 203-204

⁹ Ergun, Saadettin Nüzhet (1935). *Bâkî, Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul: Sühulet Yurdu Yayınları, C. I, s. 362

¹⁰ Ergun, Saadettin Nüzhet (1935). *Bâkî, Hayatı ve Şiirleri*, s. 163

kendisini ayıplayanlara “Bakî gibi bir şair-i sâhirün şiirini uğurlamak ayıp değildir.” demek cesaretini göstermiştir.¹¹

16. Yüzyılın en büyük şairlerinden biri olarak gösterilen Bakî'nin nazım sahasındaki yükselişi yaşadığı dönemde büyük bir hızla sürmüştür. Bu öyle bir yükseliştir ki o dönemin en büyük şairlerinden biri olan Fuzûlî bile onun bu ilerleyişini gölgeleyememiştir. Dönemin kaynaklarının övgü ile bahsettiği Bakî nazım alanındaki bu yükselişini Sultanü’ş-Şûara unvanını alarak pekiştirmiştir.

Şiirlerini bir vesile ile Kanûnî Sultan Süleyman’a da ulaştıran Bakî, devrin hükümdarının ilgisini çekmeyi başarmıştır. Bakî'nin bir şiirini dinledikten sonra şiirin kime ait olduğunu ve şairin ne işle meşgul olduğunu soran hükümdar Süleymaniye Medresesinde danışman olarak vazife yaptığını öğrenince böyle bir şiirin sahibinin medrese odalarında kalmaması gerektiğini, kendisine mülâzemet verilerek medrese müderrisliğine getirilmesini emretmiştir.¹²

Şiir hususunda şahsi yeteneği ile ön plana çıkan Bakî hakkında tezkireler eşsiz bir şair olduğu konusunda bilgiler içerir. Bakî, Türkçenin ince yönlerini divan şiiri estetiği ve nazım biçimleriyle bütünleştirmeyi başarmış bir sanatçıdır. Şiirlerinin dikkat çeken yanı dile olan hâkimiyeti çerçevesinde söze yüklediği ince manalar ve şiir yazma tekniği açısından kusursuz ve sağlam biçimsel yöndür. Öyle ki Bakî divan şiirinde örnek alınan ünlü İranlı şairlerin şiirlerine teknik yönden ulaşmıştır. Bakî mısralarını kurarken kelimeleri büyük bir dikkat ile seçmiş ve bu kelimeleri birbirleriyle ses uyumu ve ses ahengi¹³ oluşturacak biçimde dizmiştir.¹⁴

Bakî, şiirlerinde Osmanlı devri sanatını devrinin diğer şairlerini gölgede bırakacak ve kendi adından daha fazla söz ettirecek şekilde icra etmeye çalışmıştır. 16. Yüzyılın divan şiirinde şiir dili onun çabaları ile orijinal bir kıvama erişmiştir.¹⁵ Bakî, üslubu ve şiir anlayışı ile 15. Yüzyıl şairlerinden Necâti Bey ve Ahmet Paşa ile 17. Yüzyıl şairlerinden Nef’î ve Şeyhülislam Yahya’yı âdetâ birbirine bağlayan bir görev üstlenmiştir. Daha da ötesi 18. Yüzyılın büyük şairi Nedim’in hazırlayıcısı ve yetişmesinde önemli bir örnek olarak adından söz etmek mümkündür.¹⁶ Nev’î bir şiirinde onu Selman-ı Sâvî’ye benzetmiş, Âşık Çelebi tezkiresinde Bakî için uzunca bir övgüde bulunmuştur.¹⁷ Hasan Çelebi de onu İran’ın tanınmış şairlerinden Selman, Hüsrev ve Zahire benzetir.¹⁸

Bakî'nin şöhreti sadece Osmanlı Devleti ile sınırlı kalmamış Irak, Azerbaycan, İran ve hatta Hindistan’a kadar ulaşmıştır. Sâdıkî-i Kitâbdâr, *Mecmuau’l-Havas* adlı eserlerinde Bakî'nin İran ve Azerbaycan’da en büyük şair olarak görüldüğünü; Muhyî de *Kaîye Risalesi* adlı eserinde onun Tebriz’de sevilerek okunduğunu belirtir.¹⁹

16. Yüzyıl Divan şairi olan ve şairlerin sultanı unvanını alarak yaşadığı devre damgasını vuran Bakî haklı olarak eserlerinde şiiri ve şairliği hususunda gerek mukayeseye dayalı gerek benzetmeye dayalı ifadeler içinde kendini övmekten, şahsı için övünç yüklü ifadeler kullanmaktan çekinmemiştir.

¹¹ İpekten, Haluk (1998). *Bakî Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları, 3. Baskı, s. 22

¹² İpekten, Haluk (1998). *Bakî Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, s. 24

¹³ Bakî'nin şiirlerindeki ses uyumu ve ahengi için bkz. Kaplan, Hasan (2013). *Bakî'nin Ses Dünyası*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, ss. 904

¹⁴ Mengi, Mine (1997). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 3. Baskı, s. 161-162

¹⁵ Banarlı, Nihat Sami (1997). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, s. 582

¹⁶ İpekten, Haluk (1998). *Bakî Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, s. 43

¹⁷ İpekten, Haluk (1998). *Bakî Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, s. 51

¹⁸ Küçük, Sabahattin (2002). *Bakî ve Divanından Seçmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2. Baskı, s. 12

¹⁹ Küçük, Sabahattin (2002). *Bakî ve Divanından Seçmeler*, s. 33

Bu çalışmada, Bâkî Dîvânı'nda²⁰ geçen Bakî'nin şiirini ve şahsını övmek maksadıyla kullanmış olduğu övünç ifadelerinin diliçi çevirisi üzerinde durulmuştur. Bunu yaparken gerek mukayese gerekse benzetme ilişkisi çerçevesinde kullanılan övgünün odaklandığı ifade seçilerek bu ifadenin kelime kelime çevirisi yapılmış, lüzum görülen ve ikili mana ilişkisi çerçevesinde aynı ifadenin anlamına göre çevirisi de yapılmaya çalışılmıştır.

Bu noktada çeviri ve diliçi çeviri kavramlarına değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyim. *Çeviri bir değiştirme işlemidir. İştme dilinde sesbirimlerin işaret dilinde işaretlerin değiştirilmesinden ibarettir. Bu yönüyle çevirinin bir başkalaştırma işlemi olduğu söylenebilir.*²¹ *İştme dilindeki sesbirimler, işaret dilindeki işaretler, im ve imgeler çevirinin değişenleri; onların içerdği mana ve mesajlar ise çevirinin değişmeyenleridir.*²²

Çeviride asıl amaç bir metni ya da ifadeyi kaynak dilden hedef dile pürüzsüz, anlaşılması mümkün ve çeviri olduğu hissi uyandırılmadan aktarılmasıdır. Bir dilden başka bir dile aktarım temelde iki aşamadan müteşekkildir: Sökmek ve örmek. Mütercim, öncelikle kaynak dilde var olan metni okur özümsemeye çalışır, yani sökülür, bir başka ifade ile çözüm işlemini gerçekleştirir. Bu işlem neticesinde asıl metni anlar ve o metnin anlam dünyasını keşfeder. Akabinde yaptığı bu sökülür işlemini hedef dilin muadil kelimeleri ve eş değer gramer kurallarıyla yeniden inşa etmeye çalışır. Dolayısıyla mütercim anlamak için sökülür; anlatmak için örgü yani yeniden inşa işlemi yapar. Kaynak dilde var olan kelimelerin, söz ve söz gruplarının hedef dildeki eş anlamlıları tespit edilir. Gramatikal hususiyetler dikkate alınmak ve anlam içeriği bozulmamak suretiyle düşünceler hedef dilin göstergeleriyle yeniden anlatılır.²³

Diliçi çeviri, bir dildeki ifadeleri yalın hâle getirme ve zaman içinde şekillenen dil şartlarına göre diliçinde başka göstergelerle söyleme işlemidir.²⁴ Bir bakıma diliçi çeviri bir dilin eski dönemlerinde kaleme alınmış metinlerinde geçen ifadeleri dilin canlılık prensibi dâhilinde meydana gelen değişimler doğrultusunda yine o dildeki açıklamalarla, tanımlamalarla, eş anlamlı ya da karşıt anlamlı sözcüklerle yeniden inşa etme işlemidir.²⁵ Diliçi çeviri iki ayrı dil arasında sökülür ve örgü işlemi değil; bir dilin zaman içerisinde uğramış olduğu uzak ya da yakın lehçe veya söyleyiş farklılıklarına dayanan biçimlerin anlaşılması için hedef edinilen dilin göstergeleriyle güncellemesidir.

Dil, bir topluluk için kültür mirasının taşıyıcısıdır. Kuşaklar arası geçişler ancak dil aracılığı ile olur. Bir toplumun değerleri ancak dil ile uzun yıllar yaşamayı başarır. Dil değişen ve gelişen canlı bir varlık olduğu için bir ulusa ait uzun yıllar önce yazılmış bir eser o ulusun yıllar sonraki halkının anlayamayacağı bir dil yapısına bürünebilir. Bu da kuşaklar arası anlaşılmanmayı doğurabilir. Bu sebepten ötürü bir ulusun yüzyıllar içinde birbirinin dilini ve düşüncelerini anlayamayan fertlerini ortak bir noktada toplayabilmek mecburiyeti ortaya çıkar. Türk dilinin 13. Yüzyıldan itibaren farklı yazı dillerine bölündüğü dikkate alınırsa bugün Batı grubu, Kuzey grubu ve Doğu grubu lehçelerinin hatta daha da öteye gidilecek olursa aynı yönde gelişim seyri gösteren lehçelerin tarihi lehçeleri arasında yazı dilinde ve konuşma dilinde farklılıklar mevcuttur. Bu farklılığı gidermek ve ortak bir dilden gelip sonradan söyleyiş

²⁰ Övünç ifadelerini tespit etmek için Bâkî Dîvânı'nın incelenmesinde, "Küçük, Sabahattin (1994). *Bâkî Dîvânı*, Ankara: TDK Yayınları" adlı eser esas alınmıştır. Beyitlerin yanında bulunan parantez içindeki büyük harf ile başlayan kısım şiirin türünü, yanındaki rakam manzumenin sırasını; ikincisi ise beyit numarasını göstermektedir.)

²¹ Gürbüz, Faruk (2009). *Türçüme ve Tercüme Prensipleri*, İstanbul: Simurg Yayınları, s. Arka kapak

²² Gürbüz, Faruk (2010). "Tercümenin Bir Başkalaşım Boyutu: Metamorfizme", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/3 Summer, s. 1455

²³ Gürbüz, Faruk (2017). *Çeviride Sadakat Problemi*, Ankara: Otto Yayıncılık, s. 17-18

²⁴ Göktürk, Akşit (1978), "Yazınsal Çeviride Metin-Ötesi Anlam İlişkileri", *Türk Dili, (Çeviri Sorunları Özel Sayısı)*, C. 38, S: 322, Temmuz, Ankara, s. 60

²⁵ Vardar, Berke (1978). "Dilbilim Açısından Çeviri", *Türk Dili, (Çeviri Sorunları Özel Sayısı)*, C. 38, S: 322, Temmuz, Ankara, s. 66

farklılıklarına sahip olan ulusları birbirilerini anlayabilen ve birbirleriyle anlaşabilen bir konuma getirebilmek için diliçi çeviri süreci önemli bir vazife üstlenmiş olur.

Üniversitelerin Türkoloji kürsülerinde ve Tarih Anabilim dalında yapılan eski harfli metinlerin Latinize ya da transkripte işlemleri harf değişikliği içermesi nedeniyle ve metinlerde anlam açısından bir sökülüm ve örgü işlemi yapılmadığı için bu çalışmaları diliçi çeviri kapsamında değerlendirmek doğru bir yaklaşım değildir. Fakat Türk dilinin tarihî ya da çağdaş lehçelerinden yapılan anlam aktarımına dönük çalışmalar diliçi çeviri mahiyetindedir.²⁶ Nihayetinde dil canlı bir varlıktır, zaman içerisinde değişir gelişir. Bir zamanlar aktif olan kelime ya da ekler zaman içerisinde pasif olabilir ya da yerini başka bir kelime ya da eke bırakabilir. Bu nedenle bir dilin zaman içerisindeki söyleyiş farklılıklarına dayanan kolları arasında düşüncelerin ve belli metinlerin birinden diğerine çevrilmesi gerekli bir durum olarak karşımıza çıkar.

Diliçi çeviri için Ceval Kaya'nın şu ifadeleri ayrıca önem arz etmektedir: *Diliçi çevirinin, normal bir çeviriden, temelde farkı yoktur. Zorlukları ve kolaylıkları olmasına rağmen sonuçta, yapılan, bir çeviri işlemidir. Tek fark, kaynak dil ile hedef dil aynı dilin dallarıdır. Çeviri, kaynak dildeki bir metni hedef dilde yeniden yazmak olduğuna göre, ortaya çıkan çevirinin sanki hedef dilde yazılmış gibi pürüzsüz olması ve çeviri kokmaması gerekir. Diliçi çeviride de kaynak dili bir an için yabancı bir dilmiş gibi görmek ve yapıyı değil, anlamı öne çıkarmak gerekir. Birinci önceliği anlama verdikten sonra, çevirici, her iki dile olan vukufu ve ustalığı nispetinde kaynak dildeki cümle yapılarından ve mevcut ortak kelimelerden yararlanabilir. Yalnız, ortak kelimelerden yararlanırken bunlarda sadece köken değil, anlam yönünden de tam bir çakışma olmasına dikkat etmelidir.*²⁷

Diliçi çeviriye ait nitelik ve hassasiyetler dikkate alınmak suretiyle Bâkî Dîvânı incelenmiş ve Bâkî'nin kendisi için kullandığı şu övgü ifadeleri tespit edilmiştir:

Rengîn-edā

Temelde “renkli tarz, güzel üslûp” olarak; anlamına göre “güzel şakıyan, güzel hikâye anlatan, cana can katan²⁸ şeklinde çevrilen bu ifadenin anlam içeriğiyle kendi şairlik niteliği arasında benzerlik ilişkisi kuran Bakî, bu ifadeyi kendisi için bir övünç vesilesi kılmıştır.

Bâkî-şıfat ne bülbül-i rengîn-edā gele

Ne ola tal'atuñ gibi ferhunde gülsitān (K1 / 37)

(Ne Bakî gibi güzel şakıyan bir bülbül gelir ne de senin güzelliğin gibi kutlu bir gül bahçesi gelir.)

Ser-firāz olsağ bu devr içre 'aceb mi Bâkıyā

Biz şurāhî-veş bu gün rengîn-edāya mālîküz (G191 / 7)

(Ey Bakî, biz bu zamanda sürahi gibi güzel bir tarza sahibiz, bu devir içinde [diğerlerinden] seçkin olsak bu şaşılacak bir şey değildir.)

Selmān

Tahran'ın 125 km. güneybatısında yer alan Save şehrinde 1309'da dünyaya geldi. "Selman" mahlasını kullanan şairin ilk koruyucusu güçlü vezir Giyaseddin Muhammed b. Reşidüddin Fazlullah'tır. Daha sonra Bağdat'a Celâyirli Devleti'nin kurucusu Şeyh Hasan-ı Büzürg ve onunla evlenen Dilşâd Hatun'un sarayına gitti. Sarayda melikü's-şuarâ makamına

²⁶ Doğan, Enfel (2011). “Diliçi Çeviri ve Mehmet Rauf'un Eylül Romanında Yaptığı Diliçi Çevirisi Üzerine” *Türkbiğ*, S: 21, s. 2

²⁷ Kaya, Ceval (2012). “Eski Uygurca Örneğinde Türkçenin Dil İçi Çeviri Sorunları Üzerine”, *III. Uluslararası Tercümanlık ve Geleceği Sempozyumu*, Bişkek, s. 2

²⁸ Öztürk, Furkan (2007). “Bâkî Divânı Sözlüğü [Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük]”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, s. 201, s. 932

ulaştı. Sultan I. Üveys'in sarayında daha iyi bir konuma geldi. Bu dönemde Nâsır-ı Buhârî, İbn Yemîn-i Tuğrâî, Ubeyd-i Zâkânî ve Hâfız-ı Şîrâzî gibi devrin ünlü şairleriyle görüştü. Üveys'in vefatının (776/1374) ardından onun yerine geçen oğlu Sultan Hüseyin, Selman'a pek iltifat etmedi. Hakkında birkaç kaside söylediği Sultan Hüseyin'in Tebriz' e dönmesinden sonra hayatını yalnızlık ve yoksulluk içinde geçirdi. 12 Safer 778 (1 Temmuz 1376) tarihinde vefat etti.²⁹

Kasidede Menûcihrî, Senâî, Evhadüddîn-i Enverî, Hâkânî-i Şîrvânî ve bilhassa Zahîr-i Fâryâbî ile Kemâleddîn-i İsfahânî gibi şairleri örnek almış, ancak lafız ve mâna açısından kendi şiirine özellikler kazandırmıştır. Abdurrahmân-ı Câmî, Bahâristân'da ibarelerindeki akıcılık ve kinayelerindeki dikkatin benzersiz olduğunu söyler. Selmân gazelde de Sa'dî-i Şîrâzî ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin takipçisidir. Özellikle Sa'dî'nin tesiri açıktır. Selmân ile Hâfız-ı Şîrâzî'nin gazellerindeki vezin, kafiye ve mazmun beraberliği aralarındaki yakın irtibata işaret etmektedir. Hâfız, Selmân'ı zamanın önde gelen kişisi ve şiir ülkesinin padişahı olarak över. Selmân, Farsça ve Türkçe yazan daha sonraki şairler tarafından örnek alınmış, şiirlerine nazîreler yazılmıştır.³⁰

Kendisi için söz meydanının şahı, Rum diyarının tek şairi ifadelerini kullanan Bakî, kasidelerinin fahiye bölümünde şiirlerinin akıcı yönüne vurgularda bulunmuş ve kendisini sık sık İran şairi Selmân ile kıyaslamıştır.³¹ Devrinin önemli şairlerinden izler taşıyan ve birçok şairin övgüsüne mazhar olmuş Selmân-ı Sâvecî'nin şiirlerine kendi şiirini ve şiir söyleme yeteneğini yakın gösteren Bakî bu vesile ile kendi şairlik yeteneğini övmeye çalışmıştır.

*Oldı vaşf-ı suhan-ârâñ ile şî'r-i Bâkî
Rif'at-i pâyede hem-sâye-i nazm-ı Selmân (K2 / 37)*

(Güzel söz söyleyen vasfın ile Bakî'nin şiiri yücelikte Selman'ın şiirine komşu oldu.)

*İrdi Selmâna sözi şî'ri kemâlin buldı
Luţfuña kaldı eyâ husrev-i şâhib-dîvân (K2 / 37)*

(Sözü Selman'a ulaştı şiiri olgunlaştı, ey divan sahibi padişah [bundan sonrası] senin ihsanına, cömertliğine kaldı.)

*Zuhûr itdi Zahîrûñ sırrı tab'ı nükte-dânumda
Akıtdı kendüye şî'rüm revân-ı pâk-i Selmânî (K5 / 32)*

(Zahir'in şiir söylemedeki hüneri, [incelikleri anlayan] şairlik tabiatında ortaya çıktı. Selman'ın saf ruhu şiir söyleme sanatı ve ustalığını kendisine doğru aktı.)

*Oğuduğca na'tuñ her güşeden güş itmege
Cân-ı Selmân rûh-ı pâk-i Hazret-i Haşşân gelür (K6 / 20)*

(Senin övgünü dile getirdikçe Selman'ın kendisi ve Hz. Hasan'ın pak ruhu her köşeden [bu övgüyü] dinlemek için gelir.)

*Degülsin medhine kâdir ne deñlü tutsalar mâhir
Gerekse Rûmda Bâkî 'Acem mülkinde Selmân ol (K11 / 14)*

(Her ne kadar seni hünerli kabul etseler de senin onu övmeye gücün yetmez. [Bunu yapabilmek için] Gerekiyorsa Osmanlı ülkesinde Bakî, İran ülkesinde Selman ol.)

*Bâkıyâ ser-nahl-bend-i gülşen-i ebyâtsın
Eyledi nazm-ı bülendüñ hâşılı Selmânî pest (G24 / 5)*

²⁹ Karaismailoğlu, Adnan (2009). "Selman-ı Sâvecî" maddesi, *TDVİA*, C. 36, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 446

³⁰ Karaismailoğlu, Adnan, "Selman-ı Sâvecî" maddesi, s. 447

³¹ Kılıç, Zülküf (2009). "Bakî'nin Kasidelerinde Dilek, Tegazzül ve Fahriye Bölümleri", *E-Journal Of New World Sciences Academy*, Volume: 4, S: 3, s. 218

(Ey Bakî, sen beyitlerin gül bahçesindeki en iyi nahıl [süs ağacı] ustasıdır. Yüce şiirin sonunda Selmân'ın değerini düşürdü.)

Husrevâ Bâkî kuluñ nazm içre Selmân olmağa

Hep senüñ luftuñ mu'în olmışdur ihsânüñ zahîr (G145 / 5)

(Ey padişahım! Bakî kulunun şiir hususunda Selman olması için hep senin iyiliğin ve cömertliğin yardımcı olmuştur.)

‘Andelîb-i Suhan-ver

Bu ifadenin “düzgün konuşan bülbül” şeklinde temel anlam çevirisi yapılabilir. Andelîb (bülbül), âşık olması ve güzel bir sese sahip olmak gibi özellikleri sebebiyle Türk ve İran edebiyatlarında adı en çok geçen kuşlardan biridir. Tüm dünya milletlerinin oluşturduğu folklor ve edebiyat çalışmaları içerisinde geniş bir yer tutan bülbül motifinin bilhassa Doğu edebiyatlarında önemli bir yeri vardır.³² Ötüşünün nağme olarak nitelendirilmesiyle bülbül bir nağmede bin sihir yapar. Bülbülün güzel nağmeleri ve gönül alıcı ötüşünden dolayı şairler de kendilerini bülbüle benzetirler. Bazen aşğın kendisi, bazen canı, bazen de gönlü olan bülbül,³³ güzeli ve güzelliği övmeye adeta bir mukayese unsurudur.³⁴

Bülbülün taşıdığı nitelikleri kendi şairlik yeteneği ile kıyaslayan Bakî, kendinin yapamadığı bir işi, hoş ve güzel ötüşüyle bilinen bülbülün de yapamayacağını ima ederek yetersiz kaldığı bir durumda dahi bu yetersizliği bir vesile ile övünç durumuna dönüştürebilmiştir.

Senâsında Bâkî-şîfat ola ‘âciz

Hezârân ola ‘andelîb-i suhan-ver (K3 / 29)

(Düzgün konuşan pek çok bülbül onu övgüler sunmada Bakî gibi çaresiz kalır.)

Tûtî-şîfat

“Papağan gibi” şeklinde çevirisi yapılabilen bu ifadede geçen tûtî, papağan cinsinden taklit yapan bir kuştur.³⁵ Halk arasında konuşma yeteneği ile tanınan papağan, Klasik Türk Edebiyatında bülbülden sonra taşıdığı nitelikler ile kendisinden en fazla söz ettiren kuştur. Bu kuşa konuşma yeteneği bir ayna vasıtası ile kazandırılır. Bu kuş büyük bir aynanın önüne konulur ve bir kişi de aynanın arkasına gizlenir ve oradan konuşmaya başlar. Aynada kendi suretini gören kuş bunu kendisi gibi bir kuşun sesi zannederek taklit etmeye başlar. Bu suretle konuşmayı öğrenir.³⁶ Konuşmasında ayna kullanımından ötürü Klasik Türk Şiirinde “tûtî-âyîne” sözünden müteşekkil çokça mazmuna rastlamak mümkündür.³⁷

Kullandığı dil ve üslup açısından zamanının şairleri içerisinde dikkatleri üzerine çekmeyi başaran Bakî, Klasik Türk Şiirinin merkezinde olan bir şairdir. *Muhibbî Dîvânı*'nın düzenlemesi üzerine yazmış olduğu kıta-yı kebiresinin on iki ile on beşinci beyitleri arasında Muhibbî'nin şairliğini ve şiirini överken bir şairin değerini nasıl besleyip yetiştirdiğini izah etmede kullandığı ifade ile hem Muhibbî'yi övmüş hem de kendi şairlik yeteneğinin kaynağını dile getirmeye çalışmıştır.³⁸ Muhibbî'ye hitaben zikrettiği düşüncelerinin içinde geçen “tûtî”

³² Kurnaz, Cemal (1992). “Bülbül” maddesi, *TDVİA*, C. 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 485

³³ Pala, İskender (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Ötügen Neşriyat, s. 75

³⁴ Esgün, Kübra (2006). “Klasik Türk Şiirinde Efsânevi Kuşlar”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 50-52

³⁵ Devellioğlu, Ferit (2013). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi, s. 1297

³⁶ Pala, İskender (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 401

³⁷ Onay, Ahmet Talat (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (Hzl. Cemal Kurnaz), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 70

³⁸ Dağlar, Abdulkadir (2016). “Şairin Mazmun Aynası: Tab’/Meş’ar”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, S: 4, s. 20

kelimesiyle Bakî, insanlar arasında konuşma yeteneği ile bilinen papağanın bu yeteneğini kendi şairliğine yansıtmış ve bunu bir övünç vesilesi haline getirmiştir.

Pes âyîne-i tab'ından itdi

Yine tūfî-şifat Bākîye telkîn (K4 / 14)

(Parlayan aynanın ardından yine papağan gibi [olan] Baki'ye [şiiir söyleme ve yeni fikirler aşılama] telkinde bulunur.)

Zahîr

İran'ın büyük şairlerinden olan Zahîruddîn Ebu'l-Fazl Tahir b. Muhammed-i Fâryâbî, Belh yakınlığında yer alan Cuzcan'a bağlı Faryab köyünde 11/12. Yüzyılın ilk yarısının ortalarında doğmuştur. Şiirlerinde "Zahîr" mahlasını kullanan ve "Sadrü'l-hükemâ" ve "Melikü'l-kelâm" unvanları ile tanınmış olan şair, gençlik yıllarını Faryab ve Nişabur'da geçirmiştir. Nişabur'da edebî ilimlerin yanı sıra aklî ilimlerle de ilgilenmiştir. Ayrıca Arap edebiyatı, felsefe, matematik ve heyet ilimlerinde oldukça bilgi sahibi olmuş; şiiir söyleyecek ölçüde Arapça öğrenmiş ve astronomiyle ilgili araştırmalar da yapmıştır. Adından övgü ile söz ettirmiş birçok şair ile çağdaştır. Şiirlerindeki ifadelerinden anlaşıldığına göre yaşadığı dönemdeki şairlerden hiç etkilenmemiş ve kendisini hepsinden daha üstün ve yetenekli görmüştür. Zahîr'in sözü, latif, sağlam, seçkin, akıcı ve fasihtir.³⁹

Emîr Hüsrev-i Dihlevî "Ġurretü'l-Kemâl" adlı eserinde, kasidede kendine has bir üslûbu olan Zahîr'i, Senâî, Enverî ve Nizâmî gibi büyük şairler arasında zikreder. Gazelde de başarılı sayılan Zahîr bu türde aşk konularının yanında öğretici, öğüt verici ve tasavvufla ilgili şiiirler de yazmıştır. Başta Sa'dî olmak üzere Hâfız-ı Şîrâzî ve Molla Câmî gibi şairler tarafından taklit edilmiş olması onun gazel türünde ne denli başarılı olduğunu göstermeye yetmektedir. Nitekim şiiirleri hakkında bir atasözü haline gelen, "Eğer Zahîr'in divânını bulursan Kâbe'de bile olsa onu çal" sözü onun şiiirlerine olan raġbeti gösterir.⁴⁰

Zahîr'in kaside ve gazel söylemedeki hünerinin kendi şiiir söyleme sanatı ve şairlik tabiatında ortaya çıkmasını sebep gösteren Bakî, böyle bir mukayese ile şairlik hünerinde bir övünme yoluna gitmiştir.

Zuhûr itdi Zahîrûnı sırrı tab'ı nükte-dānumda

Akıtdı kendüye şî'rüm revân-ı pāk-i Selmānı (K5 / 32)

(Zahîr'in şiiir söylemedeki hüneri, [incelikleri anlayan] şairlik tabiatında ortaya çıktı. Selman'ın saf ruhu şiiir söyleme sanatı ve ustalığını kendisine doğru akıttı.)

Tuġrâ-yı Hâkânî Çekmek

Bu ifadenin "Hakan ile ilgili, Hakan'a ait tuġra (imza)" şeklinde çevirisi yapılabilir. Kökeni Oġuzca "tuġraġ" a dayanan⁴¹ tuġra kelimesi hükmü elinde bulunduran Osmanlı padişahlarının isimlerini içeren imza yerine kullandıkları, özel bir biçimi olan sembolleşmiş işarettir.⁴² Padişahın hükmünü sembolize etmek için resmi belgelere tuġra işaretini çizmek ise tuġra çekmek ifadesiyle karşılanmaktadır. Tuġra çekmek verilen hükmü resmileştirmek ve bir meselede son sözü söylemek üzere gerçekleştirilen bir eylemdir ve Osmanlı hükümdarları ile özdeşleşmiş bir niteliğe sahiptir. Ayrıca burada Hâkânî sözcüğü kullanılarak iki durum üzerinde ilgi kurmak hedef edinilmiştir. Bunlardan birincisi şair, diğeri ise hükümdar anlamına

³⁹ Deġirmençay, Veyis (2003). "Zahîr-i Fâryâbî'nin Mansû' Kasidesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 22, Erzurum, s. 55-56

⁴⁰ Atalay, Mehmet, "Zahîr-i Fâryâbî" maddesi, *TDVİA*, C. 44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 88

⁴¹ Kaşkarlı Mahmut (2013). *Divânü Lügati't-Türk (Dizin)*, (Çev.: Besim Atalay), Ankara: TDK Yayınları, s. 649

⁴² Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*, s. 2384

bağlanmaktadır. Bu şekilde bir kullanımla Bakî, hem belâgat ve şiire olan hâkimiyetini hem de Hakanî-i Şirvanî ile olan benzerliğini ortaya koymuş oluyor.⁴³

Bakî şiir sahasında tuğra çekmek (hüküm vermek) yetkisini kendisinde görerek bir nevi şiir söyleme sahasının hükümdarı olduğunu ifade etmeye çalışmış ve bunu şairlik hünerini göstermek adına bir övünç vesilesi hâline getirmiştir.

*Belâgat kûsın urdum husrevâne heft kişverde
Suhan menşûrına çekdüm bu gün tuğra-yı Hâkânî* (K5 / 32)

(Yedi kıtada padişahlara yakışır bir biçimde söz söyleme yeteneğini duyurdum. Bu gün açık ve güzel söz söyleme fermanına hükümdar tuğrasını çektim.)

Pîr-i Dānā

Temel anlam çevirisi “Yaşlı bilge” şeklinde yapılması mümkün olan bu ifade ile Bakî, şiir söyleme sanatındaki hünerine işaret etmiş ve bu sözcüğün anlam içeriğiyle şairlik yeteneğini izah ederek bunu bir övünme vesilesine dönüştürmüştür.

*Egerçi pîr-i dānādur gönül fenn-i belâgatda
Velî olmaz debistân-ı senāñnuñ tıfl-ı nā-dānı* (K5 / 34)

(Gönül her ne kadar güzel söz söyleme sanatında yaşlı bir bilge olsa da seni övme mektebinin cahili olmaz.)

Fâris-i Meydān

“Atlı; binici, ata binmekle maharetli; ferasetli anlayışlı” anlamlarına gelen fâris⁴⁴ kelimesi meydan kelimesiyle birlikte sözcük grubu oluşturarak “herhangi bir alanda usta, hünerli anlamına gelecek şekilde bir manaya sahip olmuştur. Ayrıca Fâris-i meydān ifadesi şairlikte at oynatabilen kimse⁴⁵ manasını karşılayacak şekilde de kullanılabilir.

Bakî bu ifadeyi kendisi için kullanarak şiir sahasında mecazen at oynatabilecek kadar yetenekli bir şair olduğunu ifade etmeye çalışmış ve bu ifade aracılığıyla kendisini övme yoluna gitmiştir.

*El süvâr oldı kümeyt-i hāmeye şimden girü
Şanma Bâkî gibi şāhā fâris-i meydān gelür* (K6 / 18)

(El kalem kullanmaya alıştı [el kalem atına binici oldu], bundan böyle ey padişah sanma ki Bakî gibi şiir meydanına hünerli bir şair gelir.)

Güş-ı Cān İle Dinlemek

“Can kulağı ile dinlemek” şeklinde çevrilen bu ifade çok dikkatli dinlemek⁴⁶, büyük bir dikkatle iyi kavramaya çalışarak dinlemek⁴⁷ anlamına gelmektedir. Bu ifade ile Bakî şiirlerinin herkes tarafından büyük bir önem ve dikkatle dinlendiğini ifade etmektedir. Böyle bir deyim seçerek şiirlerindeki kıymeti ortaya koymaya çalışmış ve bu deyim mana dünyasını kendisi için bir övünç vesilesi kılmıştır.

*Şimdi güş-ı cān ile diñler cihān eş‘arumı
Medhūñ itsem bir yire mecmū‘-ı ins ü cān gelür* (K6 / 19)

(Şimdi herkes şiirlerimi büyük bir dikkat içinde dinler, Seni övmeye başlasam kâinattaki herkes tek bir yere toplanır.)

Erbāb-ı Tab‘a Mîr-i Mîrān Eylemek

⁴³ Mum, Cafer (2013). “Nef’î’ye Giden Yolda Fahriye Şairi Olarak Bâkî”, *Prof. Dr. F. Tulga Ocak Armağanı*, Ankara, s. 226

⁴⁴ Devellioğlu, Ferit (2013). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 287

⁴⁵ Öztürk, Furkan (2007). “Bâkî Divânı Sözlüğü [Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük]”, s. 397

⁴⁶ Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*, s. 442

⁴⁷ Aksoy, Ömer Asım (1995). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, C. II, İstanbul: İnkılap Kitabevi, s. 677

Şairlik yeteneği anlamına gelmek suretiyle tab' kelimesi tab'-ı şûrîde, tab'-ı nakkâd, tab'-ı pür-güher, ehl-i tab', erbâb-ı tab', dest-i tab' gibi kullanımlarla⁴⁸ divan şiirinde görülmüştür. Bakî, şairlik yeteneğinin doğduğu günden itibaren kendisinde var olduğunu bunu sonradan kazanmadığını ifade edebilmek için tab' kelimesini özellikle seçmiştir.⁴⁹ Bakî, erbâb “ulu, reis, başkan” kelimesi ile tab' sözcüğünü, “şairlerin başkanı, reisi” anlamına gelecek şekilde divan şiiri geleneğine göre kullanmıştır. Erbâb-ı tab' ifadesini mîr- mîrân “beylerbeyi” anlamına gelen ifadeyle bütünleştirerek “şairlerin reisine beylerbeyi olmak” manasına ulaşmıştır. Böylelikle Bakî, tüm şairlerin üzerinde olan bir şairi işaret etmek üzere kullanılan bu ifade ile kendi şiir ve şairliğini övme yoluna gitmiştir.

*Husrevâ sen serveri ol şâh-ı şâhân eyleyen
Ben kuluñ erbâb-ı tab'a mîr-i mîrân eyledi* (K7 / 27)

(Sen serveri o şahlar şahı yapan padişahım, ben [Bakî] kulunu şairlerin reisine beylerbeyi eyledi.)

Fazl u Belâgat Nihâli / Hâtem-i Fazl u Belâgat

Bakî, şairlik ve sanatsal yaratı bağlamında hüner, maharet ve ustalık⁵⁰ anlamına gelen “fazl” ve güzel söz söyleme anlamında “belâgat” kelimesini, “fidan” manasında nihâl ve “mühür” manasında hatem kelimeleriyle benzerlik ilişkisi kapsamında bir araya getirmiştir. Bu ifade aracılığıyla ustaca ve maharetli bir şekilde güzel söz söyleme niteliğini, kendi şairliği ve şiir söyleme tarzında göstermeye çalışmış, böylelikle bunu bir övünme durumuna dönüştürmeyi başarmıştır.

*Destinde hâme fazl u belâgat nihâlidür
Medh ü şenâ-yı cihân aña berg ü bâr* (K9 / 22)

(Elindeki kalem üstünlük ve sözü güzel söyleme fidanıdır, dünya padişahının övgüsü onun için bir sermaye, bir kazançtır.)

*Elüñde hâtem-i fazl u belâgat ey Bâkî
Adû-yı kec-nazar inkâr iderse gözine baş* (G220 / 5)

(Ey Bakî, üstünlük ve sözü güzel söyleme mührü elindedir, Kıskaç düşman⁵¹ [bu durumu] kabul etmezse [o mührü] gözüne bas.)

Zî-kıymet Tutmak

Kıymet kelimesine Arapça “zî” eki verilerek, bu kelime Türkçede var olan /+lı, +li, +lu, +lü/ ekini almış bir fonksiyonda⁵² kullanıma tabi tutulmuştur. Böylelikle elde edilen “kıymetli, değerli” kelimesini “tut-” fiiliyle birlikte kullanarak “değerli görmek, kıymetli kabul etmek” anlamına ulaşan Bakî, bu övgü anlamı içeren söz gurubunu kendi şiirlerinin methi ve üstünlüğü için kullanmış ve böylelikle övünme yoluna gitmiştir.

*Sözin lu 'lû-yı lâlâdan zamâne tutdı zî-kıymet
Neden şâh-ı cihân bî-kıymet eyler böyle lâlâyı* (K15 / 9)

(Felek sözünü parlak inciden kıymetli kabul etti, sultan böyle bir lalayı niçin değersiz görür.)

Âb-ı Revân / Aklar Şu

⁴⁸ Yıldırım, Ali (2001). “Kâmî'nin Divan Şiiri ve Şairi Hakkındaki Düşünceleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S: 2, Elazığ, s. 190

⁴⁹ Mum, Cafer (2013). “Nef'î'ye Giden Yolda Fahriye Şairi Olarak Bâkî”, s. 221

⁵⁰ Öztürk, Furkan (2007). “Bâkî Divânı Sözlüğü [Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük]”, s. 400

⁵¹ ‘Adû sözlük anlamı itibarıyla düşman kelimesini karşılamaktadır. Fakat burada anlamına göre bir çeviri yapılmak istenirse Bakî'nin kötülüğünü isteyen kimseler, rakip şeklinde de çevrilebilir.

⁵² Kuş, Bahri (2012). “Bazı Arap Lehçelerinde Kullanılan Türkçe Son Ekler Üzerine Yeni Bir İnceleme”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1 Winter, s. 1575

“Akan su, ırmak, akarsu” şeklinde çevirisi yapılan bu ifade Klasik Türk Şiirinde uzayıp gitmesi yönüyle sevgilinin saçına; parlaklık, berraklık ve şeffaflık yönüyle sevgilinin yanağına; akıcılık yönüyle de aşğın gözyaşına benzetilir.⁵³ Bakî burada şiir söyleme sanatını ve sözlerinin güzelliğini *âb-ı revân* ifadesinin parlaklık berraklık, şeffaflık ve akıcılık yönüne benzetmeye çalışmış ve bu benzetmenin taşıdığı mana ilişkisi sayesinde şiirini ve söz söyleme sanatını övme yoluna gitmiştir.

Ayrıca yine Bakî'nin bazı şiirlerinde geçen “akar su” kelimesi ile Bakî şiir söyleme ve şairliğinin akıcı, berrak, parlaklık ve şeffaflık yönünü ortaya koymaya çalışmıştır.

Bākî ne deñlü sözlerüñ âb-ı revân ise
Akar şu gibi yirde gerek rüy-i i' tizâr (K17 / 10)

(Baki sözlerin her ne kadar akarsu ise de, özür dileme yüzünün akar su gibi yerde olması gerek)

N'ola meyl itsele eş'aruña erbâb-ı şafâ
Bâkıyâ şî'r degüldür bu bir akar şudur (G46 / 6)

(Gönlü hoş insanlar senin şiirlerine yönelseler hiçbir şey olmaz⁵⁴, Ey Bakî bu şiir değil adeta bir akarsudur.)

Ğalib Olmak

“Üstün gelmek” şeklinde çevirisi yapılabilir. Bir mücadele sonunda kazanan taraf olmak, üstün gelmek anlamında kullanılan bu ifade ile Bakî, zamanının söz söyleyenleri ile mücadeleye girmekten çekinmediğini hatta kat-be-kat fazla rakip ile mücadele etmekten endişe duymadığını, sayıca fazla olan rakipleriyle yalnız başına boy ölçüşüp onlara üstün geleceğini iddia etmektedir. Bu iddiada bulunurken de “galip olmak” ifadesini kullanmakta ve bu ifade aracılığıyla şiiri ve şairliğini övmeye çalışmıştır.

Bâg-ı medhünde olur cümleye ğalib tenhâ
Bahş için gelse eger bülbül-i hoş-nağme hezâr (K18 / 49)

(Eğer pek çok güzel sesli bülbül bahse tutuşmak, boy ölçüşmek için gelse [o] tek başına seni övmeye herkese üstün gelir.)

Ħam 'Anber

“Olgunlaşmamış amber” şeklinde kelime kelime çevirisi yapılabilir. Bakî, başka şairlerin olgunmuş gibi görünen fakat pişmiş soğan kadar bir değere sahip olduğunu iddia ettiği şiirleriyle kendi şiirini kıyaslayarak şiirlerinin eksikmiş gibi değerlendirecek bir yönünü işlenmemiş ambere benzeterek zaman içerisinde değerine ulaşacağını ifade etmeye çalışmıştır. Rakiplerinin şiirlerine soğan kendi şiirlerine amber yakıştırmasını layık gören Bakî sanat açısından diğer şairlerden üstünlüğünü sergilemek açısından soğan ile amber arasındaki tezatı faydalanmaya çalışmıştır.⁵⁵ Şiirlerini olgunlaşmamış ambere benzetmek suretiyle şiirini ve şairliğini övme yoluna gitmiştir.

Puhtedür ğayrılar eş'arı velî puhte piyâz
Ħam 'anberdür eger Ħam ise de bu eş'âr (K18 / 50)

(Başkalarının şiiri olgunlaşmıştır fakat [o şiirler] pişmiş soğana⁵⁶ benzer, eğer bu şiirler henüz olgunlaşmamış ise de saf, işlenmemiş amberdir. [yine de değerlidir.]

⁵³ Pala, İskender (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 13

⁵⁴ N'ola: “Hiçbir şey olmaz” anlamında teklif, teşvik veya yalvarma bildiren söz (bir yakarış ünlemi). Bunun için bkz. Üstün, Mehmet Cihat (2014). “Hamdullah Hamdi'nin Yusuf u Zeliha Mesnevisi (Gramer-Metin-Dizin)”, *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, s. 956

⁵⁵ Bayram, Yavuz (2004). “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar”, *Türkbilgi*, S: 8, s. 38

⁵⁶ Pişmiş soğandan kasıt kötü şiirleri nitelemektir. Bkz. Öztürk, Furkan (2007). “Bâkî Divânı Sözlüğü [Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük]”, s. 915

Ġazel-i Rengîn / Rengîn Ġazel

“Renkli, hoş, güzel gazel” şeklinde çevirisi yapılan bu ifade ile Baki şiiirlerinin niteliğine dikkat çekmeye çalışmıştır. Farsça son ek olan /+in/ isimlerin sonuna gelerek ondan yapılmış olma durumunu, /+lı, +li, +lu, +lü/ anlamının oluşmasını sağlar.⁵⁷ Renk kelimesi bu şekilde “renkli” anlamına gelecek şekilde türetilmiştir. Baki yüzü ve yanağı yanında şiiirlerinin renkli olmasında sevgilinin dudağının büyük bir öneme sahip olduğunu düşünmektedir. Böyle beyitlerde rengîn kelimesi kırmızı dudakla ilişkilendirildiğinde kırmızı renkli; gazel ile arasında bir bağlantı kurulduğunda “renkli, akıcı, güzel” anlamları ağırlık kazanmaktadır.⁵⁸ Baki “renk” kelimesine getirmiş olduğu /+in/ eki ile “renkli” ifadesine ulaşmış ve bunu özelde “parlak, hoş, güzel” anlamlarına gelecek biçimde gazellerini nitelemek için kullanmıştır. Böyle bir kullanımın aracılığıyla şairliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan şiiirlerini övmeye çalışmıştır.

Tuġfe-i bezmûn için bu ġazel-i rengîn

Levh-i zerrîne yazup eylesün ezber Hâtem (K19 / 38)

(Meclisinin hediyeleri için bu hoş, güzel gazeli Hâtem⁵⁹ altın levha üzerine yazıp ezberlesin.)

Bâkıyâ söyle lebi yâdına rengîn ġazeli

Demidür nûş-ı meyûn mevsimidür eş'ârûn (G276 / 7)

(Ey Baki [sevgilinin] dudağının hatırı için hoş, güzel bir gazel söyle, içki içmenin şiiir söylemenin zamanıdır.)

Şeh-süvâr-ı Meydân

“Meydanının usta binicisi” şeklinde kelime kelime çevirisi yapılan bu ifade ile Baki şiiir söyleme yeteneğini ve şairlik hünerini ön plana çıkarmaya çalışmış ve bunu bir övünç vesilesi hâline dönüştürmüştür.

Belâgat içre ben ol şeh-süvâr-ı meydânem

Ki eyledüm şu'arâ-yı zamâneyi pâ-mâl (K20 / 41)

(Şiiir söyleme yeteneği hususunda meydanın ustasıyım, bu bu yeteneğimle ben zamanın şairlerini ayaklar altına aldım.)

Nükte-i Kalem

“Kalemin ince sözü” şeklinde çevirisi yapılan bu ifade ile Baki şiiir söyleme hususunda sahip olduğu üslubu dile getirmeye çalışmıştır. Bu ifade ile şiiirinin ve şairliğinin tesirini bir gürze benzetmiş ve böylece bu benzetme aracılığıyla bir övünme yoluna gitmiştir.

'Aceb degüldür eger olsa nükte-i kalemüm

Ser-i 'adû-yı bed-endîşe dârbet-i kûpâl (K20 / 43)

(Kalemimin⁶⁰ sahip olduğu ince mana kötü düşünceli düşmanın başına vurulacak bir gürz olursa bu şaşılacak bir şey değildir.)

Şenâyi Kılâde Kılmaġ / Silk-i Cevâhir Taġmaġ

Sırasıyla “övgüyü gerdanlık yapmak”, “mücevher dizisi takmak” şeklinde birebir çevirisi yapılabilir. Baki, bir şiiirinde dünyayı bir geline, övülen kişinin övgüsünü ise o geline takılan gerdanlığa benzettiği görülmüştür. Bu gerdanlığın kıymetli inci ve mücevherleri, mahubun paha biçilmez sözlerine; dizildiği ip ise, ince hayallere teşbih edilmiştir. Elbette şairin

⁵⁷ Develi, Hayati (2009). *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2*, İstanbul: Kesit Yayınları, s. 125

⁵⁸ Bayram, Yavuz (2004). “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar” s. 45

⁵⁹ Arap kabileleri arasında tanınmış “Tayyi” kabilesine mensup ve cömertliği ile meşhur olan “İbnü Abdillâh bin Sa'd'ın lakabı. (Bkz. Devellioğlu, Ferit (2013). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 390.), Cömertlik bakımından fütüvvetin örnek kahramanı sayılmıştır. (Bkz. Ebu Abdi'r-Rahman Muhammed, İbn el-Huseyn es-Sülemi (1997). *Tasavvufta Fütüvvet*, (Çev. Süleyman Ateş), Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, s. 3

⁶⁰ Kalem, burada şairlik ve şiiir söyleme yeteneği olarak kullanılmıştır.

asıl vurgulamak istediği husus, şiir söyleme hususundaki kudretidir.⁶¹ Bakî, benzetmeler neticesinde elde ettiği mücevheri övülen kişiye gerdanlık yapabilmesiyle şairliğini ve şiir söylemedeki yeteneğini ön plana çıkarmaya çalışmış ve bu ifadeyi bir övünç vesile hâline getirmiştir.

*‘Arūs-ı dehre **senānı** benem **kılāde kılan***

*Güher edā-yı girān-māye rişte ince **hayāl** (K21 / 23)*

(Kıymetli sözü mücevher; ince hayali de ip yapıp, senin övgünü dünya gelinine gerdanlık yapan benim.)

*Gerden-i dehre yine **silk-i cevāhir taçdum***

Riştēdür ma‘nī-i bārīk ü güher lafz-ı güzīn (K26 / 27)

(İnce, zarif hayali ip; güzel söz söylemeyi de kıymetli taş yapıp, dünyanın boynuna mücevher dizisi taktım.)

Selāset-i Kelimāt, Şafā-yı Eş‘ār

“Kelimelerin akıcılığı ve şiirlerin sefası [şenliği]” şeklinde kelimelerin temel anlam içeriğine dönük çevirisi yapılan bu ifadeler ile Bakî, şiir söylemedeki hünerini ifade etmeye çalışmış ve böylelikle bu ifadeleri şairliği için bir övünç aracı hâline getirmiştir.

Selāset-i kelimātum şafā-yı eş‘ārum

Akar şu gibi kılupdur kulūbı hep meyyāl (K21 / 24)

(Söz söylemedeki akıcılık ve açıklığım ve şiirlerimin sefası [şenliği] tüm kalpleri akarsu⁶² gibi hep yönlendirmiştir.)

Āb-ı Zülāl

Temelde “berrak su, billur” şeklinde çevrilen bu ifadeyi Bakî, bazı şiirlerinde sevgilinin ağzından dökülen sözden hareketle şiir söyleme hususundaki yetkinliğine ve şiirinin niteliğine işaret etmek bağlamında kullanmıştır.⁶³ Bir başka ifade ile Bakî şiir söyleme hususundaki yetisini âb-ı zülāle teşbih ederek berrak suyun niteliklerini kendi şairlik yeteneğine aksettirmeye çalışmış ve bu durumu bir övünç vesilesine dönüştürmüştür.

Terāne eylese bülbül çemende güftārum

*Gelüp önünde zemīn-būs iderdī **āb-ı zülāl** (K21 / 25)*

(Bülbül çemende [bağ, bahçede] benim sözlerimi şakısa [nağme edip söylese], berrak su gelip onun huzurunda saygısını göstermek için yeri öperdi.)

Naẓm-ı Bedī‘ / Naẓm-ı Revān / Naẓm-ı Ğarrā / Naẓm-ı Āb-dār / Naẓm-ı Pāk / Naẓm-ı Dil-āvīz

Sırasıyla “eşi, benzeri ve bir başka örneği olmayan şiir”, “su gibi akıp giden şiir”, “parlak, gösterişli, güzel şiir”, “hoş, zarif şiir”, “saf, katıksız şiir” “gönül çeken şiir” şeklinde çevrilebilen bu ifadeler ile Bakî, şiirinin ve şairlik hünerinin ulaştığı dereceyi dile getirmeye çalışmıştır. Bu ifadeler ile şiirinin niteliklerini ön plana çıkarmaya çalışan Bakî bu durumu kendisine bir övünç vesilesi kılmıştır.

*Destüme alsam kalem **naẓm-ı bedī‘ ümle** benem*

Nīze-bāz-ı ‘arşa-i mülk-i ma‘ānī vü beyān (K22 / 29)

⁶¹ Dikmen, Melek; Çetin, Kamile (2012). “Klasik Türk Şiirinde Kadın Takı ve Aksesuarları”, *Bilig*, Bahar, Sayı: 61, s. 80

⁶² Bakî şiirlerini nazlı nazlı akan bir akarsuya benzetmesinden ötürü şiirlerinin yerine ara sıra “âb-dâr, akar su” gibi ifadeleri şiirini kastedecek şekilde kullanmıştır. (Bkz. Bayram, Yavuz (2004). “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar”, s. 51)

⁶³ Öztürk, Furkan (2007). “Bakî Divanı Sözlüğü [Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük]”, s. 12

(Bir benzeri ve örneği olmayan şiirimle elime kalem alsam ma'ânî ve beyân⁶⁴ ülkesinin arsasında mızrak oyuncusu benimdir.)

*Ne 'aceb ger ola bu nazm-ı revân rûh-efzâ
Ki senüñ midhat-i cân-perverüne oldı qarîn* ((K26 / 29)

(Senin cana can katan övgüne yakın olduğundan dolayı bu akıcı şiir eğer ruh bağışlayan bir niteliğe sahip olsa buna şaşılır mı?)

*Şi'r-i Bâkî seb'a-i iklîme oldukça revân
Okunursa yiridür bu nazm-ı garrâ semt semt* (G23 / 6)

(Bakî'nin şiiri yedi kıtaya [dünyanın her yanına] yayıldıkça bu güzel, gösterişli şiir semt semt okunsa yeridir.)

*Salup şemşir-i nazm-ı âb-dârı dehre Bâkî-veş
Belâgat kişverin ey pâdişâh-ı kâm-yâb açdum* (G320 / 5)

(Zarif, hoş şiirin kılıcını Bakî gibi dünyaya salıp ey muradına ulaşmış padişah, güzel söz söyleme ülkesini fethettim.)

*Görüp bu dürlü dürlü nazm-ı pāküm şermden Bâkî
Kızardı pençe-i mercân bozardı lü'lü-yı ter hem* (G343 / 5)

(Bakî, bu türlü türlü saf şiirimi görüp utancından mercan kızardı taze inci de bozardı.)⁶⁵

*Bâkiyâ söyle biraz lebleri esrârından
Ehl-i dil nazm-ı dil-âvîzüñe hayrân olsun* (G354 / 5)

(Ey Bakî, [sevgilinin] dudaklarının sırlarından biraz bahset, âşıklar gönül çeken şiirine hayran olsun.)

Pehlevân-ı 'Arşa-i Nazm

Bu ifadenin “şiir sahasının pehlivanı” şeklinde çevirisi yapılabilir. Divan şairleri için usta şairler olduklarını göstermenin bir yolu da i'câz sanatını icra etmektir. Mucize göstererek aciz kılmakla bağlantılı bir sözcük olan i'câz; acze düşürme, şaşırtma, mucize sayılacak kadar düzgün söyleme anlamına gelmektedir.⁶⁶ Bir şiir terimi olarak i'câz edebî açıdan ele alınırsa, şairin olağanüstü güzellikte, zerafet içinde ve zekice şiir söyleyerek dinleyeni şaşırtması, kendine ve şiirine karşı bir hayranlık uyandırması diye ifade edilebilir. Öyleyse i'câz; şiirde bir estetik ölçüt; daha doğrusu şairin estetik beklentisi, amacı, şiirde ulaşmayı istediği son nokta, en üst basamak olmalıdır.⁶⁷

Şairlerin şiirleriyle parmak ısırtmayı, şaşırtmayı, hayran bırakmayı, büyülemeyi her zaman istediklerini ve bunu yer yer kendilerini övüş biçimlerinde görebiliyoruz. Zira Bakî belagat meydanının fiziksel gücü öne çıkmış bir pehlivanı ve bu pehlivanlıkla ilişkili bir şekilde teşekkül eden yiğitliği ile övünmektedir.⁶⁸

*Pehlevân-ı 'arşa-i nazmem diyen ferzâneler
Bir iki zâr u zebûnumdur za'îf ü nâ-tevân* (K22 / 31)

(Şiir meydanının pehlivanıym diyen âlimler, [benim nazarımda]

⁶⁴ **Ma'ânî:** Lûgat ve sentaks meseleleriyle sözün maksada uygunluğundan bahseden ilim, **Beyân:** Belagat ilminin hakikat, mecaz, kinaye, teşbih, istiare gibi bahislerini öğreten kısmı.

⁶⁵ Bakî, şiirinin işlevine ve eriştiği mertebeye dikkat çekmek için adından söz ettiren ve birçok divan şairinin örnek aldığı kişilerle kendini mukayese etmenin yanında şiirinin şairinin şairliğinin değerini ortaya koymak için cansız fakat kıymetiyle bilinen bazı nesnelere de kendini mukayese etmiştir. Kırmızı rengi ile bilinen mercan ve taze inci bunlardan birisidir. (Bkz. Coşkun, Menderes (2005). “Türk Divan Şairlerinin Birbirlerini Değerlendirme Tarzları”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi XXVI*, Prof. Dr. Mehmed ÇAVUŞOĞLU'na Armağan, s. 172)

⁶⁶ Devellioğlu, Ferit (2013). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 468

⁶⁷ Mengi, Mine (2009). “Divan Şiiri Estetiği Açısından İ'câz”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 39, Hüseyin Ayan Özel Sayısı, Erzurum, s. 138

⁶⁸ Mengi, Mine (2009). “Divan Şiiri Estetiği Açısından İ'câz”, s. 143

birkaç güçsüz, aciz ve zavallıdır.)

Kıyās Eylemek

Kıyaslamak, bir nesne ya da kişiyi başka bir nesne ya da kişi ile karşılaştırıp eksik ya da fazla yönleri üzerine hüküm vermektir. Bakî kendi şiirlerini diğer şairlerin şiirleriyle mukayese etmeye dahi razı olmadığını dile getirir. Zira Bakî'ye göre onun şiirleri sümbül; diğerlerinin şiirleri kuru ottan ibarettir. Dolayısıyla birbirleriyle karşılaştırılmaları hiç de doğru değildir.⁶⁹ Böylelikle Bakî, kendi şiirlerinin diğer şiirlere oranla üstün yönlerini benzetme aracılığıyla ön plana çıkarıp bunu kendisi için bir övünç vesilesi hâline dönüştürmüştür.

*Nazm-ı eşhāsa kıyās eyleme Bākî şî'rin
Ola mı her giyeh-i huşke berāber sūnbül (K24 / 43)*

(Bakî şiirini başkalarının şiiri ile kıyaslama, her kurumuş ot sümbül ile eş değer olmaz.)

Şāhid-i Ma'nāya Hāl-i 'İzār Olmak

Bu ifadenin “anlam güzelinin yanağına ben olmak” şeklinde kelime kelime çevirisi yapılabilir. Hāl (ben) Klasik Türk Şiirinde bir güzellik unsuru olarak görülür. Bakî bir şiirinde kaleminden damlayan noktaların anlam güzeline ben olduğunu ifade ederek şiir söyleme ve şairlik hünerini ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Nihayetinde kaleminden damlayan siyah noktaları güzellik unsuru olan ben ile eş değer tutmuştur.

*Noğtalar kim dökilür hāme-i müşgînünden
Her biri şāhid-i ma'nāya olur hāl-i 'izār (K25 / 32)*

(Misk kokulu kaleminden dökülen noktaların her biri anlam güzelinin yanağına ben olur.)

Nuṭḡ-ı Mesīhā

“İsa'nın sözleri” şeklinde çevirisi yapılan bu ifade sayesinde Bakî şiir söyleme ve şairlik hüneri ile İsa'nın mucizevî sözleri arasında bir ilişki kurmaya çalışmıştır. Şiirinin diğer şairlere göre üstünlük yönünü ortaya koymaya çalışmış ve böylelikle bu durumu bir övünç vesilesi hâline getirmiştir.

*Serverā şî'r degül nuṭḡ-ı Mesīhādur bu
Tutalum gayriler eş'ārī ola şihr-i mübîn (K26 / 28)*

(Var sayalım ki diğer şairlerin şiirleri apaçık bir büyü olsun. Ey hükümdar bu şiir⁷⁰ değil İsa'nın mucizevî sözleridir.)

Beyt-i Dil-keş / Beyt-i Rüşen ü Pākīze-gevher

Bu ifadelerin sırasıyla “gönül çeken beyit”, “aydınlık ve saf cevherden bir beyit” şeklinde kelime kelime çevirileri yapılabilir. 16. Yüzyıl divan şairleri “dil-keş, dil-sitan, dil-pezir, dil-âvîz, dil-efrûz” gibi insanı yatıştıran ve psikolojisi üzerinde rahatlatıcı bir etkiye sahip olan kelimeleri şiirlerini tavsif üzere kullanmışlardır.⁷¹ Bu durum Bakî'de “beyt-i dil-keş ve beyt-i rüşen ü pākīze-gevher” şeklinde görülmektedir.

Gönül çeken, gönül cezbeden anlamına gelen “dil-keş” kelimesi ve parlak, aydın, belli, meydanda anlamına gelen “rüşen” kelimesi ile kendi şiirinden bir bölümü ifade eden “beyt” kelimesini söz grubu hâline getiren Bakî, gönül cezbeden, gönül çeken beyit ve parlak, aydınlık, hoş, güzel beyit ifadeleriyle Sultan Murat Han'a yazılmış Terci-i Bend'in tekrarlanan vasıta beytine⁷² işaret etmektedir. Bu beyit aracılığıyla da şiirinin güzelliğine, şairliğinin hünerine ve

⁶⁹ Bayram, Yavuz (2005). “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şaire ve İlhamı Dair Görüşleri”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S:9, s. 40

⁷⁰ Şiirden kasıt Bakî'nin şiir söylemedeki sanat ve ustalığıdır.

⁷¹ Bayram, Yavuz (2004). “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar” s. 45

⁷² Öztürk, Furkan (2007). “Bākî Divanı Sözlüğü [Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük]”, s. 161

şiiirinin sahip olduğu işleve dikkat çekmeye çalışmıştır. Şiiri ve şairliğinin değerini simgeleyen bu ifadeyi de kendisi için bir övünç vesilesi kılmıştır.

*Hep bu beyt-i dil-keş üzre bağlanur gūş eyleseñ
Şavt u nakş-ı bülbülân-ı gül-sitân-ı ma' delet (M3 / III / 7)*

(Eğer dinlersen, adalet bahçesindeki bülbüllerin nakış ve cıvıltısı [ötüşmesi] daima bu gönül çeken bu beyit ile söylenir.)

*Dest-gîr-i ehl-i dil kimdür diyü fâl eyledüm
İşbu beyt-i rüşen ü pâkîze-gevherdür gelen (M3 / IV / 7)*

(Gönül ehline [âşığa] yardımcı olan dost kimdir diyerek fal açtım; tam da aydınlık ve saf cevherden olan bu beyit denk geldi.)

(Gül Gibi) Şi' r-i Bâkî / Tab' -ı Bâkî / Bâkî-i Tab'

Sırasıyla “Bakî'nin şiiri”, “Bakî'nin yaradılışı” şeklinde çevirisi yapılabilen bu ifadelerle Bakî, kendi şiir söyleme ve şairlik üslubundan ve şairlik yaradılışından hâsılı kendi tarzından bahsetmektedir. Bu ifadeleri şiirlerinde bazen tek bazen de benzetmeye konu olacak şekilde kullanmaya çalışmıştır. Bu durumdan hareketle divan şiirinde adından en çok bahsedilen çiçeklerin başında gelen gül, şairlerin duygu ve düşünce âlemlerinde de hususi bir yer edinmiş ve çeşitli benzetmeler oluşturmak üzere şairler kendisinden oldukça fazla faydalanmışlardır.⁷³ Bakî de bir şiirinde gülün sahip olduğu niteliklere şiir söyleme niteliğini teşbih ederek bunu şiir ve şairliğine dönük bir övgü hâline dönüştürmeye çalışmıştır.

Gül gibi şi'r-i Bâkîye bir dem kulağın ur (M6 / VIII / 1)

(Bir ara Bakî'nin gül gibi şiirine kulak ver, onun gül gibi şiirini dinle)

*Şi'r-i Bâkî seb' a-i iklimi oldukça revân
Okırsa yiridür bu nazm-ı garrâ semt semt (G23 / 6)*

(Bakî'nin şiiri yedi kıtaya [dünyanın her yanına] yayıldııkça bu güzel, gösterişli şiir semt semt okunsa yeridir.)

*Şi'r-i Bâkîye nazîr olmaz hiç
Fenn-i 'aşk içre olupdur üstâd (G44 / 6)*

(Bakî'nin şiirine hiç benzeyen olmaz, o aşk ilmi içinde usta olmuştur.)

*Şafâ-yı şi'r-i Bâkî bâ' iş-i mihr ü muhabbetdür
Bu âb-ı zindegânî ol hayât-ı cavidânîdür (G54 / 7)*

(Bakî'nin şiirindeki gönül huzuru aşk ve sevgi sebebidir; biri ölümsüzlük suyu, diğeri ebedî yaşamdır.)⁷⁴

*Edâsı hūbdur ma' nâsı ra' nâ şi'r-i Bâkî'nüñ
Aña reşk itdüren erbâb-ı nazmı hep bu ma' nâdur (G127 / 5)*

(Bakî'nin şiirinin sözü hoş; anlamı pek güzeldir, ona şairleri kıskandıran hep bu fikirdir.)

*Bir güherdür tab' -ı Bâkî kân-ı imkân içre kim
Âfitâb-ı lutf-ı sultân ile bulmuş perveriş (G217 / 7)*

(Bakî'nin şairlik yaradılışı sultanın iyilik güneşinin beslediği imkân madeni içinde değerli bir taştır.)

Şi' r-i Bâkîye kulak tutmasa zâhid⁷⁵ ne ' aceb

⁷³ Erdoğan, Kenan; Akgül, Serpil (2016). “Divan Şiirinde Gül Redifli Gazeller Üzerine Bir İnceleme”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 40, S: 2, Erzurum, s. 53

⁷⁴ *ab-ı hayât, ab-ı zindegânî* gibi ifadeler canlılık, susuzluğu giderme anlamlarının yanında Bakî'nin şiirinin niteliği ve etkileyciliğini ifade etmek için Bâkî Dîvânı'nda kullanılmıştır. Anlamına göre çeviri yapıldığında bu husus ön plana çıkar.

Söz güherdür ne bilür kadrini nā-dān güherüñ (277 / 7)
(Zâhid, Bakî'nin şiirini [iyice anlamak için] dinlemese şaşılmaz; söz değerli bir taştır cahil değerli taşın kıymetini bilemez.)

Āb-dār olsa n'ola mīve-i **şi'r-i Bākî**
Urmadı kimse bu bağ içre dağı böyle kalem⁷⁶ (G331 / 6)
(Bakî'nin şiirinin meyvesi taze olsa ne ola, bu bağ içinde şimdiye kadar kimse böyle kalem aşısı vurmadı.)

Şi'r-i Bākî müsellemler olsa n'ola
Vaşf-ı pākūñ ider bu tab'-ı selim (G342 / 5)
(Bakî'nin şiiri herkes tarafından kabul edilmiş olsa n'ola ki, [asıl] senin güzelliğinin övgüsü bunu kusursuz şiir hâline getirir.)

Olıcağ hūb gönül virmege 'irfān ehli
Şi'r-i Bākî gibi hem şūh gerek hem tāze (G454 / 5)
(Bilge insanlar güzel bir sevgili görünce gönül vermek için [o güzelin] Bakî'nin şiiri gibi hem işveli hem de taze olması gerekir.)

Tab'-ı Bākî ol şeh-i Hayder-şecā'at şevkine
'Arşa-i kevn ü mekânı geşt ider Döldül gibi (G532 / 5)
(Bakî'nin şairlik yaradılışı, arslan gibi cesur padişahın [Hz. Ali] coşkunu için Döldül⁷⁷ gibi yeryüzünü dolaşır.)

Kim ide vaşf-ı cemālūñ senūñ āyine-şıfat
Bākî-i tab' gibi olmaya hīç vaşşāfi (G541 / 5)
(Yüz güzelliğinin övgüsünü ayna gibi kim yapsın, şair yaradılışı Bakî gibi [onu] asla öven olmaz.)

Bākî Gibi / Bākî-veş / Bākî-vār (.....)

Gibi, yalın ya da ilgi haliyle çekimlenmiş bir ismin ardından gelen son çekim edatıdır.⁷⁸ Ardına geldiği isme "+a/+e benzer" anlamı verecek bir biçimde karşılaştırmaya dayalı bir benzerlik ilişkisi kurar.⁷⁹ Yine /-veş/ ve /-vār/ Farsça, gibi manasını veren bir benzetme edatıdır. Benzetmenin amacı; anlatımı daha canlı kılmak, dinleyene kavramları daha etkili bir biçimde sunmak için nitelik açısından zayıf olan varlığı güçlü olana yaklaştırmaktır.⁸⁰

Bakî bazı şiirlerinde "gibi" son çekim edatının bu işlevinden faydalanarak kendi şiirinin ve şairliğinin üstün vasıflarını ortaya koymaya çalışmıştır. İsminden bu edatı getirmek suretiyle "Bakî gibi" ifadesini kullanarak kendinde olan övülmeye dayalı nitelikleri ifade etmeye çalışmıştır.

El süvār oldı kümeyt-i hāmeye şimden girü

⁷⁵ Aşırı soflu, çok dindar olup fazla ilmi olmayan kimse için kullanılan "zâhid" sözcüğü terim anlamı bir ifade olduğu için çevirisi aynen alınmıştır.

⁷⁶ Anlamına göre bir çeviri yapıldığında bu beyit için "Bakî'nin şiirleri hoş, zarif olsa ne ola, şiir söyleme konusunda şimdiye kadar (Bakî'nin zamanına kadar) kimse böyle [güzel şiirler] yazmadı." şeklinde bir çeviri yapmak mümkündür.

⁷⁷ Döldül: Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye hediye ettiği atın ismidir. Fakat burada şiirinin üstünlüğünü vurgulamak için tab'-ı Bākî ifadesini bütünleyecek bir şekilde kullanılmıştır. Yani Anlamına göre bir çeviri düşünülürse "Bakî'nin şairlik tabiatı bütün yeryüzünü Döldül gibi [herkes tarafından tanınmış bir şekilde] dolaşır" şeklinde bir manaya da ulaşılabilir.

⁷⁸ Bu çeşit edatlar için Muharrem Ergin "son çekim edatı" ifadesini kullanmaktadır. Bu münasebetle biz de bu kullanımı tercih ettik. (Bkz. Ergin, Muharrem (1986). *Türk Dil Bilgisi*, (14. bs.), İstanbul: Boğaziçi Yayınları, ss. 365-366)

⁷⁹ Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları, s.1097

⁸⁰ Erkul, Rasih (2004). *Cümle ve Metin Bilgisi*, Ankara: Anı Yayıncılık, s. 127

*Sanma **Bâkî gibi** şāhā fāris-i meydān gelür* (K6 / 18)

(El kalem kullanmaya alıştı [el kalem atına binici oldu], bundan böyle ey padişah sanma ki Bakî gibi şiir meydanına hünerli bir şair gelir.)

Tūfî gibi hoş nükteler öğretti dehānuñ

***Bâkî gibi** üstād-ı suḥan-pervere cānā* (G1 / 7)

(Ey sevgili, Bakî gibi güzel söz söylemede usta olan birisine ağzın tıpkı papağana öğrettiği gibi güzel sözler öğretti.)

*Şalup şemşir-i nazm-ı āb-dāri dehre **Bâkî-veş***

Belāgat kişverin ey pādīşāh-ı kām-yāb açdum (G320 / 5)

(Zarif, hoş şiirin kılıcını Bakî gibi dünyaya salıp ey muradına ulaşmış padişah, güzel söz söyleme ülkesini fethettim.)

Gelmeye sen gül-‘izārı vaşf ider bülbül-şifāt

*Gül-sitān-ı ‘āleme **Bâkî gibi** bir nükte-dān* (G373 / 5)

(Bakî gibi bir söz ustası dünyanın gül bahçesine senin gibi gül yanaklı [biri] gelmez diye bülbül gibi över.)

***Bâkî** sözi **gibi** cevher itsün*

Perverde iderse kân-ı imkân (G375 / 5)

(Eğer imkân madeni beslerse Bakî gibi sözü değerli hâle getirsin.)

*Nağş-ı hüsnüñ kimse **Bâkî gibi** taşvîr itmeye*

Şafḥa-i eş‘ārda anca ḳalemler aşına (G421 / 7)

(Şiirlerin sayfasında onca kalemler aşınsa, güzelliğinin nakşını kimse Bakî gibi çizemez.)

***Bâkî gibi** nazm eyler iken dūr dişi vaşfin*

Dāmān-ı müjsem dökdi cevāhir sözüüm üzre (G462 / 5)

(İnci dişinin övgüsü için Bakî gibi şiir yazarken kirpiğimin eteği⁸¹ sözüümün üstüne değerli taşlar saçtı.)

*Dād-ı Haḳdur bu sūḥan her kişinüñ **Bâkî-vār***

Tarz-ı eş‘ārı pesendide vü makbul olmaz (Kt11 / 2)

(Bu [güzel] söz söyleme Allah vergisidir, herkesin Bakî gibi şiir [söyleme] biçimi beğenilmez ve kabul edilmez.)

Farḳ-ı Sipihre Ḳadem Başmak

“Göğün tepesine ayak basmak” şeklinde kelime kelime çevirisi yapılan Bakî şairlik hususundaki konumuna dikkat çekmeye çalışmıştır. Şairlik yeteneğine güvenen Bakî bu ifade aracılığıyla şiir söyleme ve şairlik noktasında daha yükseğe çıkabilmek için Allah’tan yardım dilemektedir.⁸² Fakat bu yardım dileme esnasında göğün tepesine çıkabilmek gibi bir iddiayı gerçekleştirebilecek kapasitenin ve öz güvenin kendi şairliğinde mevcut olduğunu hissettirerek kullandığı ifadeyi şahsı adına övgüye dönüştürmüştür.

Bâkî** suḥanda **farḳ-ı sipihre ḳadem başar

Luṭf-ı Ḥudā olursa eger dest-gîr aña (G7 / 5)

(Eğer Allah’ın yardımı Bakî’nin elinden tutarsa, Bakî güzel söz söylemede göğün tepesine ayak basar.)

⁸¹ Divan şiirinde kirpik, kapalıyken oluşturduğu görüntü itibariyle etek ile teşbih edilir. Şekil itibariyle kirpiğin eteğe benzetilmesi farklılık oluşturmuştur. (Bkz. Kandemir, Fatma (2008). “Bakî ve Nedim’in Gazellerinde Sevgilideki Güzellik Unsurları” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, s. 442)

⁸² Keklik, Murat (2006). Bakî’nin Gazellerinde Anlam Çerçevesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, s. 41

Âb-ı Hayât

Temelde ölmezlik suyu, ebedî hayat bağısladığına inanılan tatlı ve hafif su manasına gelen bu ifade şiirlerde ince ve saf söz olarak kullanılmıştır.⁸³ Bu ifade; canlılık, susuzluğu giderme, şiirin niteliği ve etkileyiciliği anlamlarını içerecek şekilde Bâkî Dîvânı'nda geçmektedir.⁸⁴ Bakî bu ifade ile şiirine ve şiir söyleme hususunda sergilediği saf ve ince söyleyişe vurgu yaparak bunu kendisine bir övünç vesilesi kılmıştır.

*Lüle-i hâme ile çeşme-i dilden Bâkî
Eyledi kâ'ide-i âb-ı hayâtı icra (G9 / 7)*

(Bakî, kalemin oluğu ile gönül çeşmesinden hayat suyunun kaidelerini akıttı.)⁸⁵

Ahşent

“Aferin, bravo” şeklinde çevirisi yapılan bir ünlemdir. Bakî bu ifadeyi bizzat kendisi için kullanarak şiir söyleme ve şairlik tabiatı konusunda şahsen kendini hünerinden ötürü övmüştür.

*Vaşşâfısın o serv-kadûn rastı bu kim
Tab'-ı bülemlend-ı tarzuña ahşent Bâkîyâ (G10 / 5)*

(O servi boylu sevgilinin övücüsü sensin. Doğrusu şu ki ey Bakî senin şairlik yeteneğin ve şiir söyleme tarzın⁸⁶ için aferin!)

*İşün altun ider kâr-ı muhabbet rüy-ı zerd ile
Hezâr ahşent ey Bâkî bu gün fennünde zer-gersin (G347 / 7)*

(Sararmış yüz ile aşkın kazancı işini altına dönüştürür, ey Bakî [sana] binlerce aferin bu gün sen şiir söyleme ilminde kuyumcusun.)

Meydân-ı Nazmuñ Hayder-i Kerrârî

“Şiir söyleme meydanının döne döne saldıran yiğidi” şeklinde çevirisi yapılan bu ifade ile Bakî, kendisini savaş meydanında döne döne tekrar savaşıyla bilinen Hz. Ali'ye teşbih etmeye çalışmıştır. Bu benzetme aracılığıyla şiir sahasının yiğidi olduğunu dile getirerek bu ifadeyi kendisine övünç vesilesi kılmıştır.

*Hayder-i Kerrârîyam meydân-ı nazmuñ Bâkîyâ
Nevk-i hâme Zü'l-fekâr u tab' Düldürdür baña (G12 / 5)*

(Ey Bakî, şiir meydanının Hz. Ali gibi döne döne tekrar tekrar savaşan yiğidiyim. Benim için kalemin ucu Zülfikâr;⁸⁷ şairlik tabiatım ise Düldürdür.⁸⁸)

Câmî

15. Yüzyılda Herat'ta dünyaya gelen ünlü Fars şairidir. Felsefe ve Arap edebiyatı üzerine ilim tahsil etmiş, tasavvuf felsefesi üzerine söz sahibi olan sufi niteliğiyle tanınmıştır. Musiki ile ilgilenmiş ve zamanının en büyük âlimlerinden kabul edilmiştir. Divan şiirinde şairlerin kendisini sıkça zikrettiği ve şiirlerini ona yaklaştırarak onun gibi söylemeye çalıştığı bilinmektedir. Divan şairleri, kendi şairlik yeteneğini ortaya koymak için Molla Camî⁸⁹ ile kendisi arasında sık sık teşbihe dayalı bir yakınlaşma sergilemiştir.

⁸³ Pala, İskender (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 12

⁸⁴ Öztürk, Furkan (2007). “Bâkî Divânı Sözlüğü [Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük]”, s. 10

⁸⁵ Bu beyit anlamına göre çeviriye tabi tutulursa şöyle bir çeviri yapılabilir: Bakî, kalem ile gönül âleminde ince ve saf söz söylemenin esasını, usulünü yerine getirdi.)

⁸⁶ Bakî, bu beyitte bir yandan da şiir söylemede sahip olduğu tarzın sonradan kazanılmış bir yetenek değil, doğuştan gelen Allah vergisi bir yaradılış olduğunu “tarz ve tab” ifadeleriyle anlatmaya çalışmıştır. (Bkz. Mum, Cafer (2013). “Nefî'ye Giden Yolda Fahriye Şairi Olarak Bâkî”, s. 225)

⁸⁷ Zülfikâr: Hz. Ali'nin Kılıcı

⁸⁸ Düldül: Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'e hediye ettiği at

⁸⁹ Molla Camî için ayrıntılı olarak Bkz. Hikmet, Ali Asgar (1994). *Câmî Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, ss. 373

Baki de bir şiirinde artık yaşadığı devrin Molla Cami'si olduğunu ifade ederek onun vasıflarını kendisinde göstererek övünme yoluna gitmiştir.

Cihānî cām-ı nazmum şî'r-i Bākî gibi devr eyler

Bu bezmün şimdi biz de Cāmî-i devrānıyuz cānā (G13 / 5)

(Şiirimim kadehi, Bakî'nin şiiri gibi dünyayı⁹⁰ döndürür, Ey sevgili şimdi biz de bu zamanın Cāmî'siyiz.)

Mir' âtü'ş-şafâ

“Sefa aynası” olarak birebir çevirisi yapılan bu ifade aslında Bakî'nin şiirinin saflık ve berraklığını yansıtan ayna anlamında mecazî bir mahiyet taşımaktadır. Dolayısıyla “mir' âtü'ş-şafâ” Bakî'nin şiirini karşılayan şiirdeki saf ve berrak söyleyişin bir ifadesidir. Bakî, bu ifade sayesinde şiirinin saflık ve berraklık yönünü ön plana çıkarmış bunu da bir övünç durumuna dönüştürmüştür.

Ruĥlaruñ vaşfinda Bākî bir ğazel nazm itdi kim

Ehl-i diller kodılar adını mir' âtü'ş-şafâ (G15 / 6)

(Bakî, yanağının övgüsünü içeren bir gazel yazdı ki, âşıklar onun adını safa aynası koydular.)

Enfâsuñ Mu' aţtar Kıldı

“Nefeslerin güzel koku verdi” şeklinde bire bir çevirisi yapılan bu ifadede “enfâs” Bakî'nin şiirlerini; “muattar kılmak” ise şiirin oluşturduğu etkiyi karşılamaktadır. Bakî, şiirinin dünyayı hoş kokulara bürüyen bir niteliğe sahip olduğunu vurgulayarak bu ifadeyi bir övünç sebebi hâline getirmiştir.

Dehri enfâsuñ mu' aţtar kıldı ey Bākî yine

Ĥib-i ĥâţır virdi beñzer ol ĥıţâb-ı müsteţâb (G18 / 6)

(O güzel sözlerin gönül hoşluğu verdiği gibi ey Bakî nefesin de dünyayı güzel kokuya bürüdü.)

Fennüñde Nokşân Tutmamak / Fennüñde Zer-gersin / Fen

“İlminde eksiklik tespit etmemek”, “ilminde kuyumcusun” şeklinde çevirisi yapılan bu ifadelerde Baki “fen” sözcüğü ile sanatı ve şiire olan hâkimiyetini kastetmiştir. “Noksan tutmak” ifadesiyle “bir kusuru tespit etmek” anlamını, “zer-ger” sözcüğü ile de âdeta değerli taştan anlayan kuyumcu gibi kendisini şiir ve sanattan anlayan bir üstat konumunda göstermeye çalışmıştır. Bakî, hiç kimsenin ölçülü, ahenkli şiirinde bir hata tespit edemeyeceğini iddia ederek zikredilen ifadeler ile övünme yoluna gitmiştir.

Bākıyâ fennüñde tutmaz kimse nokşānuñ senüñ

Ĥamdüli'llāh tab' mevzün 'aql mizānı dürüst (G22 / 6)

(Ey Bakî, kimse senin sanatında kusur bulamaz, Allah'a şükürler olsun ki şiir ölçülü ve ahenkli, akıl terazisi ise düzgün, hatasızdır.)

Ĥüñyi lezzet-i güftārı giriftār eyler

Derd ü ğam çekmege Bākîye bu fendür bā' iş (G28 / 5)

(Papağanı sözlerinin tatlılığı, hazzı tutsak eder, Bakî'nin dert ve sıkıntı çekmesine sebep şiir söyleme hususundaki hüneridir.)

İşüñ altun ider kār-ı muĥabbet rüy-ı zerd ile

Hezār aĥsent ey Bākî bu gün fennüñde zer-gersin (G347 / 7)

(Sararmış yüz ile aşkın kazancı işini altına dönüştürür, Ey Bakî [sana] binlerce aferin bu gün sen şiir söyleme ilminde kuyumcusun.)

⁹⁰ Baki, şiirini kadehe benzetmekte ve içki meclisinde kadehin sürekli devretme niteliğinden istifade ederek şiirinin dünyayı dolaştığını dile getirmeye çalışmıştır. Bakî “Cihan” ifadesiyle dünyayı değil, şairler meclisini vurgulamaya çalışmaktadır. (Bkz. Mum, Cafer (2013). “Nef'î'ye Giden Yolda Fahriye Şairi Olarak Bâkî”, s. 227)

Nazm-ı Bülemd / Tab‘-ı Bülemd

“Yüksek, yüce” şiir şeklinde çevirisi yapılan bu ifade ile Bakî kendi şiirinin niteliğini ön plana çıkarmaya çalışmış ve bununla övünme yoluna gitmiştir.

Bâkıyâ ser-nahl-bend-i gülşen-i ebyâtsın
Eyledi nazm-ı bülemdüñ hâşılı Selmânı pest (G24 / 5)

(Ey Bakî, sen beyitlerin gül bahçesindeki en iyi nahıl [süs ağacı] ustasıdır. Yüce şiirin sonunda Selmân’ın değerini düşürdü.)

Vaşâfısın o serv-kadüñ rastı bu kim
Tab‘-ı bülemd-tarzuña ahsent Bâkıyâ (G10 / 5)

(O servi boylu sevgilinin övücüsü sensin. Doğrusu şu ki, ey Bakî senin şairlik yeteneğin ve şiir söyleme tarzın⁹¹ için aferin!)

Bâkî suhanda saña bu gün hem-cenâh yok
Tab‘-ı bülemdüñ evc-i belâgat hümâsıdır (G80 / 5)

(Bakî güzel söz söylemede sana bu gün denk olacak kimse yok, yüce yaradılışın akıcı ve güzel söz söyleme doruklarının Hüma’sıdır.)

Ferîd-i Fenn-i Suhan

Çevirisi “Güzel söz söyleme ilminin biricik, eşsiz, kıyas kabul etmeyi” şeklinde yapılabilecek bu ifadeyi Bakî, bizzat kendi şairliği için kullanmaktadır. Ona göre kendisi şiir söylemede bir başkasıyla kıyaslanamayacak kadar hünere sahiptir. Bahse gerek duyulmayacak kadar şiire hâkim olduğunu bu ifade ile dile getiren Bakî, bu şekilde şiir konusundaki hünerini övmeye çalışmıştır.

Bâkî ferîd-i fenn-i suhandur nizâ‘ı ko
İlzâm iderler itme şaşın iltizâm bahş (G25 / 7)

(Bakî güzel söz [şiir] söyleme ilminin eşsiz, kıyaslanmayacak birisidir çekişmeyi bir tarafa bırak, sakın [bu konuda] iddia etmeyi lüzumlu görme seni sustururlar.)

Hâme-i Bâkî

Çevirisini “Bakî’nin kalemi” şeklinde yaptığımız bu ifade aslında Bakî’nin şiir söyleme ve şairlik üslubunu ve hünerini karşılamaktadır. Nihayetinde bir yazarın üslubunu anlatmak üzere “kalemi çok güçlü”⁹² ifadesini kullanılmaktadır. “Hâme-i Bakî” ifadesiyle Bakî şiir söyleme ve şairlik yönünü ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Bunu yaparken aynı zamanda İran’ın mitolojik tarihinde önemli bir yer edinmiş bir ressam ve minyatür sanatkarı olan Bih-zâd⁹³ ile kendini resmetme hususunda kıyaslamaya tabi tutmuş hem kendi üslubunu hem de Bih-zâd’dan daha hünerli olduğunu dile getirerek övünme yoluna gitmiştir.

Rengîn ider evşâf-ı ruhuñ hâme-i Bâkî
Ol şüreti virmez şanemâ naşşına Bih-zâd (G35 / 7)

(Bakî’nin kalemi yanağının güzelliğini [niteliğini] resmeder, ey sevgili, Bihzâd kendi sanatına o biçimi veremez.)

Hurdeler geçmiş-durur⁹⁴ dendānuñ evşâfında kim

⁹¹ Bakî, bu beyitte bir yandan da şiir söylemede sahip olduğu tarzın sonradan kazanılmış bir yetenek değil, doğuştan gelen Allah vergisi bir yaradılış olduğunu “tarz ve tab” ifadeleriyle anlatmaya çalışmıştır. (Bkz. Mum, Cafer (2013). “Nef’î’ye Giden Yolda Fahriye Şairi Olarak Bâkî”, s. 225)

⁹² Ünal, Şahin (2013). *Kutsal Katiller 17 Yalan Cinayet*, İstanbul: Cinius Yayınları, s. 357

⁹³ Bih-zâd için bkz. Çağman, Filiz (1992). “Bihzâd” maddesi, *TDVİA*, C. 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 147

⁹⁴ Hurde sözcüğünün “kırıntı, ufak değersiz şey” manasından çok “nükte” anlamı üzerinden “ince anlamlar içeren söz söyleme” manası dikkate alınmış ve geç- fiili ile “ince anlamlar içeren söz (nükte) söylemek” şeklinde çevirisi yapılmıştır.

Hâme-i Bâkî delüpdür bağırını lü'lularuñ (G253 / 5)

(Bakî'nin kalemi incilerin bağırını deldiği için dışının güzelliğinde ince anlam içeren sözler söylemiştir.)

Ahlaşu'l-İbād

Bire bir çevirisini “Kulların en temizi, ibadet edenlerin en samimisi” şeklinde yaptığımız bu ifadeyi Bakî efendisine olan sadakat ve samimiyetinden dolayı kendisine verilebilecek bir unvan olarak dile getirmiştir. Kulluk edenlerin en hayırlısı, en doğrusu derken çağdaşları ile bir kıyaslama yaparak kendi zatını ön plana çıkarmakta ve bu unvanı kendisi için bir övünç vesilesi saymaktadır.

Bâkî kifâyet eyler işâret efendüñe

*Mağlaş yerine yazdurasın **ahlaşu'l-İbād*** (G38 / 6)

(Bakî, mahlasının yerine kulların en temizi yazdırmak için efendine bir işaret yeterlidir.)

Kibrî-i Ahmer

Bire bir çevirisini “Kırmızı kükürt” şeklinde yaptığımız bu ifade anlam açısından kimya ilminde toprağı altın yaptığına inanılan bir maddeyi karşılamaktadır. Bakî, şiiri ile kibrî-i ahmer⁹⁵ arasında benzetmeye dayalı bir ilişki kurup şiirini ve şairliğini övme yoluna gitmiştir.

Zer-i hâliş gibi rengin olup gitmekde eş'aruñ

*Elünde hâme ey Bâkî meger **kibrî-i ahmerdür*** (G50 / 5)

(Şiirin saf altın gibi parlayıp gitmektedir; ey Bakî elinde[ki] kalem sanki toprağı altın yapan iksirdir.)

Ferhād

Hüsrev adlı İran şahının sevgilisi olan Şîrîn'e âşık olmuş ve onun isteği üzerine “Bî-sütûn” adlı dağı delmeye azmetmesi ile tanınmış bir kişidir. Divan şiirinde sevgiliye kavuşmak için her türlü zorluğu göze alan âşığı temsil eder.⁹⁶ Bakî kendi gücünü Ferhad ile mukayese ederek kendi hünerine dikkat çekmekte ve bu mukayeseyi kendisi için bir övünme sebebi hâline dönüştürmektedir.

Bî-sütûn-ı ğamda Bâkî seng-i miñnet kesmede

*Şöyle üstâd oldı kim **Ferhâda** şan'at gösterür* (G51 / 6)

(Bakî, keder dağında⁹⁷ sıkıntı taşı kesme hususunda Ferhad'a hüner, beceri öğretecek kadar ustalaştı.)

Dimez ol husrev-i hübân-ı cihân ey Bâkî

*La'l-i şîrîñüme **Ferhâd-ı zamânum** özenür* (G75/7)

(Ey Bakî, o dünya güzellerinin şahı “tatlı dudaklarıma zamanımın Ferhad'ı özenir” demez.)

Kenâr-ı Bahr-i Nazma Dürler Dizmek

Çevirisini “Şiir denizinin kenarına inciler dizmek” şeklinde yaptığımız bu ifade⁹⁸ ile Bakî şiir söylerken kullandığı kelimeleri âdeta inci dizer gibi yerleştirdiğini dile getirmeye

⁹⁵ Kibrî-i ahmer için bkz. Çeçen, Mehmet Çetin (2012). “Eski Kimyada Kibrî-i Ahmer Teriminin Klasik Türk Şiirine Yansımaları”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3 Summer, ss. 759-780

⁹⁶ Pala, İskender (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 138-139

⁹⁷ Dağ sözcüğünden kasıt Ferhad'ın delmeye çalıştığı “Bî-sütûn” adlı dağdır. “Kederin Bî-sütûn dağı” şeklindeki bir çeviriyi tercüme estetiği açısından uygun bulmadığımız için “Bî-Sütûn” ifadesini sadece dağ şeklinde çevirmeyi yerinde gördük.

⁹⁸ “Kenâr-ı bahr-i nazma dürler dizmek” ifadesini övünç vesilesi sayan sadece Bakî değildir, Şeyhülislâm Yahyâ da bir şiirinde aynı ifadeyi kullanmaktadır: **Kenâr-ı nazma dürler dizdi Yahyâ / Belâgat bahrinün cûş u hurûşu** (G439 / 5). Ayrıntılı bilgi için bkz. Birgören, Hamdi (2016). “Şeyhülislam Yahya'nın Şair ve Şiir Anlayışı”, *Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)*, Aralık, Sayı: 6, s. 323, s. 343

çalışmakta, sözlerinin sıralanışı ile incinin dizilişi arasında bir ilgi kurmaktadır. Böylece bu benzetme ilişkisini ise şairlik yeteneğine bağlayıp bunu bir övünç durumuna dönüştürmektedir.

Kenâr-ı bahr-i nazma yine dürler dizmiş ey Bâkî

Sütür-ı defter-i şî' rûñ meger emvâc-ı deryâdur (G52 / 5)

(Şiir denizinin sahiline yine inciler dizmiş, ey Baki şiir defterinin satırları sanki deniz dalgalarıdır.)

Kelâm-ı Cümleden A' lâ Edâ Etmek

Çevirisini “Sözü herkesten daha yüce söylemek” şeklinde yaptığımız bu ifadede geçen “kelam” kelimesi kelimenin temel anlamına göre “söz” olarak çevrilse de aslında yan veya mecaz anlam itibariyle Bakî'nin şiirlerini oluşturan sözleri kastetmektedir. Bakî bu ifade ile şiir söyleme hususunda çağdaşları içerisinde herkesten daha iyi olduğunu ifade etmeye çalışmış ve bu ifadeyi kendisi için bir övgü durumu hâline getirmiştir.

Bâkî kelâmı cümleden a' lâ edâ eder

Haşk-ı suhanda hâşıl efendi edâ budur (G57 / 7)

(Bakî sözü herkesten daha iyi söyler, sonuçta güzel söz söylemenin hakkını vermede yüce söyleyiş budur.)

Şâh-bâz-ı Tab'

Çevirisini “Yaradılışın şahbaz kuşu” olarak yaptığımız bu ifade aslında anlam itibariyle iki durumu içermektedir. Birincisi Şâhbâz ifadesidir ki Bakî bunun ile yükseklerde uçan ve diğer kuşları avlayan bir özelliğe sahip olması⁹⁹ nedeniyle kendi şairlik durumunu bu kuşun niteliği ile özdeşleştirmektedir. Yani temelde bir kuş cinsi olan şahbaz mecazen Bakî'nin şairliği açısından bulunduğu mertebeyi ifade eder. İkincisi ise tab' sözcüğüdür. Temelde tabiat, yaratılış anlamı taşıyan bu sözcük mecazen Bakî'nin şair yaratılışını, bu özelliği sonradan kazanmadığını ifade eder.

Tüm bunlardan hareketle kendi şiir ve şairliğinin [şahbaz kuşu gibi avlanamayacak şekilde] üst mertebede olduğunu onu geçmenin (avlamanın) tek çaresi onun önü sıra gitmek olduğunu vurgulayarak bulunduğu dereceyi bir övünme vesilesi saymıştır.

Şâh-bâz-ı tab'umuñ pervâzın urmaz kimse

Çâre ey Bâkî hemân olur önince varalar (G59 / 7)

(Yaradılışındaki şahbaz kuşunun uçuşunu kimse vuramaz; ey Bakî [buna] hemen çare şudur ki, senin önün sıra gideler.)

Evc-i Belâgat Hümâsı

Çevirisini “Akıcı ve pürüzsüz söz söyleme doruklarının Hümâsı” şeklinde yaptığımız bu ifade ile Bakî şiir söylemenin zirvesinde olduğunu Hüma kuşunun en yükseklerde uçuşuyla ilişkilendirmeye çalışmıştır. Efsanevi nitelikler taşıyan Hüma kuşu yükseklerde uçuşu ve bu nedenle ulaşılmaz olması yönüyle bilinir.¹⁰⁰ Şairlik niteliğini Hüma kuşu ile teşbih etmeye çalışan Bakî bu durumu övünç vesilesine dönüştürmüştür.

Bâkî suhanda saña bu gün hem-cenâh yok

Tab'-ı bülendün evc-i belâgat hümâsıdur (G80 / 5)

(Bakî, güzel söz söylemede sana bu gün denk olacak kimse yok, yüce yaratılışın akıcı ve güzel söz söyleme doruklarının Hüma'sıdır.)

Mu' ciz Nazm

⁹⁹ Mum, Cafer (2013). “Nef'i'ye Giden Yolda Fahriye Şairi Olarak Bâkî”, s. 222

¹⁰⁰ Mum, Cafer (2013). “Nef'i'ye Giden Yolda Fahriye Şairi Olarak Bâkî”, s. 222

Çevirisini “Acze düşüren şiir” şeklinde yaptığımız bu ifadeyi Bakî kendi şiiri ve şiir söyleme hüneri için kullanmıştır. Şiiri karşısında herkesin çaresiz durumda düştüğünü dile getirmek için kullandığı bu ifadeyi şairlik hünerine işaret etmek üzere tercih etmiş ve bu sayede övünmüştür.

*Hağ budur Bâkî nazîr olmaz bu mu'ciz nazmuña
Şi're âğâz itsele şimden girü sehğârlar* (G85 / 7)

(Bakî, doğrusu budur ki sihirbazlar bundan sonra şiir söylemeye başlasalar da herkesi acze düşüren şiirine benzer [bir şiir] yazamazlar.)

Şi' r-i Selaset-şi'âr

Çevirisini “Akıcı, kolay anlaşılabilir şiir” şeklinde yaptığımız bu ifadeye Bakî şiirin biçim yönünden tanımını yapmaktadır. Bakî'ye göre yetenekli ve bilgi birikimi olan bir kişi ancak şair olabilir.¹⁰¹ Hüner sahibi olan bir şairin şiiri ise biçim yönünden akıcı ve kolay anlaşılır olmalıdır. Aslında Bakî burada kendi şiirinden hareket ederek şiiri biçim yönüyle tanımlamaktadır. Şiirlerinin akıcı ve kolay anlaşılır yönünü de bu tanımın hareket noktası olarak göstermek suretiyle bu ifadeyi kendisi için övünç vesilesine dönüştürmüştür.

*Dil çeşme-i belâgat aña lüledür kalem
Âb-ı zülâli şî'r-i selaset-şi'ârdur* (G90 / 6)

(Gönül, güzel söz söyleme çeşmesidir; kalem ona oluktur, [o çeşmenin] berrak suyu akıcı, kolay anlaşılabilir şiirdir.)

Şi' r-i Âb-dâr / Gâzel-i Âb-dâr / Nazm-ı Âb-dâr¹⁰²

Çevirisini “Zarif, güzel, hoş şiir; zarif, güzel, hoş gazel ve zarif, güzel, hoş nazım” şeklinde yaptığımız bu ifadeler ile Bakî kendi şiirinin gönülleri ferahlatıcı yönüne¹⁰³ dikkat çekmeye çalışmış, somut anlamda şiirindeki zarafeti, güzelliği; derin manada gönülleri ferahlatıcı işlevini ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Böylece bu ifadeler sayesinde şiirini ve şairliğini övme yoluna gitmiştir.

*Bâkî yanardı tâb-ı teb-i hecr-i yâr ile
Şu sepmeyeydi yüregine şî'r-i âb-dâr* (G101 / 5)

(Eğer zarif, güzel şiir onu ferahlatmasaydı, Bakî sevgilinin ayrılık ateşi ile yanardı.)

*Bâkî ni hâl-i ma'rifetün mîve-i teri
'Ârif katında bir gâzel-i âb-dârdur* (G152 / 7)

(Bakî, bilgili insanların huzurunda hüner fidanının taze meyvesi güzel, hoş bir gazeldir.)

*Salup şemşîr-i nazm-ı âb-dârı dehre Bâkî-ves
Belâgat kişverin ey pâdişâh-ı kâm-yâb açdum* (G320 / 5)

(Zarif, hoş şiirin kılıcını Bakî gibi dünyaya salıp ey muradına ulaşmış padişah, güzel söz söyleme ülkesini fethettim.)

*Bâkî leâfât-i gâzel-i âb-dârufî
Hağka budur ki görmedük âb-ı zülâlde* (G451/6)

(Bakî, akıcı gazelinin güzelliğini gerçekten de berrak suda görmedik.)

Şi'rîn Kelâmı Şanludur

¹⁰¹ Karataş, Turan (2009). “Poetik Düşünüşün Klasik Şiirde Dile Getirilişi: Bâkî Divanı Örneği”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 39, Hüseyin Ayan Özel Sayısı, Erzurum, s. 452-453

¹⁰² “Âb-dâr” sözcüğü temelde ‘su tutan, sulu, taze’ anlamına gelmekle beraber şiir, gazel, nazım gibi isimlerle kullanıldığında bu isimlerin niteliğini bildirmek üzere “hoş, zarif, güzel, parlak” anlamlarını içerebilir.

¹⁰³ Bayram, Yavuz (2004). “16. Yüzyıldaki Bazı Divan şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar” s. 51

Çevirisini “Tatlı sözü şanlıdır” şeklinde yaptığımız bu ifadede Bakî söz ile şiirini kastetmekte sevgilinin dudağını tavsif ettiğinden dolayı şiirinin gösterişli, heybetli bir hâl aldığından bahsetmektedir. Sevgilinin bir niteliğinin kendi şiirine heybet kattığına işaret ederek şiirindeki bu gösterişi övünme vesilesine dönüştürmüştür.

Bākî sözünü vaşf-ı lebüñ şehd-i nâb ider
Şîrîn kelâmı onun için böyle şanlıdur (G102 / 6)

(Bakî'nin sözünü dudağının övgüsü süzme bala dönüştürür, tatlı sözü o yüzden böyle gösterişlidir.)

Pervâz-ı Büleñ İtmek

Çevirisini “Yükseğe uçmak” şeklinde yaptığımız bu ifade ile Bakî şiir söyleme hususunda bulunduğu konumu ifade etmeye çalışmış, bunun şaşılacak bir durum olmadığını dile getirmek suretiyle bu ifade sayesinde övünme yoluna gitmiştir.

Bākî n'ola pervâz-ı büleñ itse gâzelde
Bâl ü per aña himmet-i yârân-ı şafâdur (G105 / 7)

(Bakî, gazel hususunda yükseklere uça şaşılır mı, gönül dostlarının yardımını onun için kanattır.)

Çoğ Olmaz Bu Tarz

“Bu biçim, bu usul çok bulunmaz” şeklinde bire bir aktarabileceğimiz bu ifade ile Bakî kendi şiir yazma usulünün nadir olduğunu, böylesi bir hünere rastlanmadığını vurgulayarak da övünmüştür.

Çoğ olmaz bu tarzâ gâzel Bākîyâ
Güzel söz güherdür güher az olur (G112 / 5)

(Ey Bakî, bu usulde gazel çok bulunmaz, güzel söz değerlidir değerli olan az bulunur.)

Şî'ri Rengîn-ter Düşmek

“Şiiri fazla renkli olmak” şeklinde çevirebileceğimiz bu ifade ile Bakî, şiirinin sahip olduğu güzel niteliği ön plana çıkarmaya gayret etmiş ve böylelikle şiir ve şairliğini övmüştür.

‘Ârız u ruşaruñı vaşf itse Bākî her kaçan
Şî'ri ey gül-çihre anuñ böyle rengîn-ter düşer (G119 / 5)

(Ey sevgili Bakî ne zaman yanaklarını övse onun şiiri çok fazla renkli olur.)

Bülbüller Âheng İtdiler

Çevirisini “Bülbüller onun şiiriyle uyum içinde oldular.” şeklinde yaptığımız bu ifade ile Bakî şiirinin ahengine bülbüllerin uyum içinde katıldığını dile getirmektedir. Şiirinin ahengi ile bülbülün ötüş ahengi arasındaki dengeyi dikkatlere sunmaktadır.

Ruğlaruñ medhîn ser-âgâz itdi Bākî bâğda
Düştiler hep yañına bülbüller âheng itdiler (G121 / 5)

(Bakî bağda yanağının övgüsünü [anlatmaya] başladı, Bülbüller yanına topladı, [onun şiiriyle] uyum içinde oldular.)

Eflâke Çıkarmak

“Göklere çıkarmak” biçiminde çevirebileceğimiz bu ifade Türkçede birini pek çok övmek anlamına gelen göklere çıkarmak¹⁰⁴ deyimini ile aynı manadadır. Bu deyim ile Bakî, sevgilinin övgüsünü göklere çıkardığını bu övgüyü içeren sözlerin sayesinde Beytû'l-Mamur'un aydınlandığını ifade etmeye çalışmıştır. Somut anlamda göğe çıkan Bakî'nin şiirine ait sözler aydınlatma işlemini gerçekleştirmektedir. Şiirinin bu yönüne dikkat çeken Bakî, bu durum ile övünmektedir.

¹⁰⁴ Aksoy, Ömer Asım (1995). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, C. II, s. 798

Ruĥlaruñ medĥini eflâke çıkardı Bâkî

Şevĥden taldı bu ġün nŭr ile Beytŭ'l-Ma'mŭr (G125 / 5)

(Bakî, yanaġının övgüsünü göklere çıkardı, [göġe çıkan] ışıktan bu ġün Beytŭ'l-Mamur aydınlandı.)

Göġsin Germek

“Göġsünü germek” şeklinde şeklinde çevirisini yaptığımız bu ifade “gururlanmak, övünmek,¹⁰⁵ kendine güvenmek” anlamlarına gelen “göġsünü gere gere” deyimini¹⁰⁶ ile aynı anlamdadır. Bakî şiir söyleme meydanı diye belirttiġi “bu arsada” şiiri ve řairliġi ile övünmek için bu deyim anlam dünyasından faydalanmıştır.

Göġsin gererdi zŭhd ile Bâkî bu 'arşada

Nâ-geĥ tókındı tŭr-i maĥabbet kaźâyı ġör (G129 / 7)

(Bakî şiir söyleme hususunda kararlı bir şekilde övünürdü. Kadere bak ki ansızın sevda oku isabet etti.)

Şafĥa-i Çarĥ-ı Berîne Yazmak

Çevirisini “Yüce göġün sayfasına yazmak” şeklinde yaptığımız bu ifade aslında bütün olarak “gökyüzüne yazmak” anlamını içerir. Bakî şiirinin derecesine dikkat çekmek için ulaşılması en güç yer olan göġe yazmak ifadesinden yararlanmıştır. Gökten daha üst bir mertebe olmadığı için şiirinin ulaştığı rŭtbeyi dile getirmeye çalışmış ve bunu saġlayan ifade aracılıġıyla övünmeye çalışmıştır.

Bâkî bu şi'ri řafĥa-i çarĥ-ı berîne yaz

Görsün felekde söz nic olur ĥaşm-ı nâ-be-kâr (G130 / 9)

(Bakî bu şiiri gökyüzüne yaz, utanmaz düşman söz [şiir] nasıl olur gökyüzünde görsün.)

Cevher

“Maya, öz; elmas, deġerli taş” biçiminde sözlük tanımını yaparak çevirdiğimiz bu ifade ile Bakî, şiirini ve şiir söyleyişinin temelini teşkil eden söz söyleme biçimine işaret etmektedir. Sözlerinin bir cevher deġerinde olduġunu dile getirerek övünmektedir.

Şikest eylerse nâ-dân sözlerüñ ġam çekme ey Bâkî

Yine eĥl-i başiret tŭtiyâ eyler bu cevherdür (G149 / 5)

(Ey Bakî, cahiller senin sözlerini beġenmezlerse¹⁰⁷ üzülmeye, bu [sözler] bir cevherdir feraseti güçlü olan âlimler [bunu gözlerine] sürme ederler.)

Kulaĥ Çekmek

Bu ifade “kulak kesilmek”, “kulak tutmak”, “kulak vermek”¹⁰⁸ deyimleri ile eş deġer olmak suretiyle “bütün dikkatiyle dinlemek” anlamını taşımaktadır. Bakî bu deyimle adının geçtiġi yerde kendisinin herkesçe dikkatlice dinlendiġini vurgulamaktadır. Deyimin anlam dünyasındaki ehemmiyeti şahsı üzerinde toplayarak bunu kendisi için bir övünç durumuna dönüştürmüştür.

Bâkî kayırmaz olsalar a'dâ zebân-dırâz

Aduñ añılsa cümle eĥibbâ kulaĥ çeker (G153 / 7)

(Düşmanlar, dil uzatsalar [saygısızca sözlerle ile Bakî'yi kötöleseler] Bakî aldırış etmez, [zirâ] adın anılsa bütün dostlar dikkatli bir şekilde dinler.)

¹⁰⁵ Öztürk, Furkan (2007). “Bâkî Divânı Sözlüġü [Baġlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük]”, s. 464

¹⁰⁶ Aksoy, Ömer Asım (1995). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüġü*, C. II, s. 798

¹⁰⁷ “Şikest eylemek” mota mot çevirisini ‘kırmak’ şeklinde yaptığımız bu ifade baġlam ve anlam dikkate alınmak suretiyle anlamı anlamına ‘küçük görmek, beġenmemek’ olarak çevrilmiştir. (Bkz. Öztürk, Furkan (2007). “Bâkî Divânı Sözlüġü [Baġlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük]”, s. 1079)

¹⁰⁸ Aksoy, Ömer Asım (1995). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüġü*, C. II, s. 944-945

Hakk-ı Edāyı Virmek

Çevirisini “Güzel söz söylemenin hakkını vermek” şeklinde yaptığımız bu ifadeyi Bakî şairlerinin işlevini ve değerini ortaya koymak için kullanmıştır. Şiirlerinin teşekkülünde kullandığı ifadelerin güzel söyleyişe uygun olduğunu, sözün anlama giden yolda usule uygun bir şekilde ne gerekiyorsa yaptığını dile getirerek bu ifade sayesinde şiir söyleme ve şairliği adına övünme yoluna gitmiştir.

Virđi hakk-ı edāyı ma‘nāya

Qavl-i Bākī ki mā-bihi’l-hakkdur (G162 / 8)

(Doğruluğa dayanak olan Bakî’nin sözü, anlam için güzel söz söyleme hususunda usule uygun ne gerekiyorsa yaptı. [güzel söz söylemenin hakkını verdi.]

Re‘is-i Baħr-i Nazm Olmak / Baħr-i Nazm

“Şiir denizinin öncüsü, başı olmak”, “şiir denizi” şeklinde çevirebileceğimiz bu ifadeleri Bakî kendisi için bir merteye kılmak amacıyla, şiir söylemede ulaştığı konumu anlatmak için kullanmaktadır. Bu ifade ile kendisini şiir sahasının öncüsü olarak göstermekte ve ulaştığı merteye sebebiyle de övünmektedir.

Re‘is-i baħr-i nazm oldun bu gün ‘ālemde ey Bākī

Gazel demek senüñ tab‘-ı dūr-efşānuñda qalmışdur (G165 / 5)

(Ey Bakî, bu gün yeryüzünde şiir denizinin öncüsü, başı oldun, [artık] gazel söylemek senin inciler saçan şairlik yaradılışına aittir.)

O dūrri vaşf iderin karşı baħr-i nazmumda

Sözüm güherlerine ser-fürü ider gavvāş (G220/4)

(Şiir denizimde yeri geldikçe o inciyi överim, sözümün incilerine dalgıçlar baş eğerler.)

Nazm-ı Cıger-sūzuñ

Çevirisini “Cıger yakan şiirin” şeklinde yaptığımız bu ifadeye Bakî şiirinin insanları etkileyen yönüne ve onlar üzerinde bıraktığı tesire dikkat çekmeye çalışmaktadır. Bakî, şiirinin mecazen yakıcı; madden etkileyici işlevini vurgulamak üzere kullandığı bu ifadeyle övünme yoluna gitmiştir.

Senüñ nazm-ı cıger-sūzuñ tutupdur dehri ey Bākī

Gözün açsun kamu şā‘ir uyanıklık zamānidur (G181 / 5)

(Ey Bakî, senin cıger yakan [etkileyici] şiirin yeryüzünü etkisi altına aldı, Bütün şairler çok dikkatli olsunlar [olup biten her şeyden] haberdar olma zamanıdır.)

İltifātuñ Görmek

“İlgi görmek” şeklinde çevirdiğimiz bu ifade anlam olarak “bir başkasının ilgisini çekme; alakayı üzerine yöneltme” şeklinde izah edilebilir. Şairlik konusundaki hünerinden dolayı şiirinin ve şahsının iltifat gördüğünü bu ifadeyle dile getirip böylece bu durumu övünmek için bir vesile hâline getirmiştir.

İltifātuñ göricek Bākīye qapuñda şehā

Hased ehli nice bir bunda gelür bu dediler (G184 / 6)

(Ey padişah, senin huzurunda sen Bakî’ye ilgi gösterince kıskançlar ne vakte kadar buraya gelip [ilgi gösterdiğin kişi] bu [mu] dediler.)

Güftār-ı Rengīn / Nazm-ı Rengīn / Nükte-i Rengīn / Rengīn Söz

“Renkli kelam / Renkli nazım / Renkli nükte/ Renkli söz” şeklinde kelime kelime çevirisini yaptığımız bu ifadeler aracılığıyla Bakî, rengīn kelimesinin güzel, latif, hoş gibi diğer manalarından hareketle şiirinin ve şiirinin temelini oluşturan sözlerin güzelliğine, hoşluğuna,

çeşitliliğine ve ince manalarla yüklü yönüne işaret etmeye çalışmaktadır. Böylece bu ifadelerin sahip olduğu anlam içeriği ile şairane bir üslupla övünmüştür.

Ruḥuñ vaşfiyla Bâkî'nüñ görüp güftâr-ı rengîn

Nazardan düşmesün¹⁰⁹ luḥf eyle merdüm-zâdedür dirler (G185 / 5)

(Yanağının övgüsünü içeren Bakî'nin güzel ve canlı şiirini görünce; iyilikte bulun, itibarını kaybetmesin, [sonra] insan evladı¹¹⁰ derler.)

Nazm-ı rengîñüme kim vaşf-ı leb-i dil-berdür

Diyemez kimse nazîre katı rengîn-terdür (G189 / 1)

(Sevgilinin dudağını öven hoş, güzel şiirime hiç kimse aynı ölçüde karşılık veremez [çünkü o] oldukça fazla güzeldir.)

Nükte-i rengîn ile elfâzuñ ey Bâkî revân

La'l-i dil-berdür meger ser-çeşme-i cânuñ senüñ (G268 / 5)

(Ey Bakî, güzel nükteler ile sözlerin [su gibi] akıp gider, meğerse sevgilinin kırmızı dudağı senin can pınarınmış.)

Hem-vâre pây-i taht-ı şehensâha Bâkîyâ

Rengîn sözüñden eyle firâvân nişâr la'l (G311 / 10)

(Ey Bakî, daima şahlar şahının tahtına hoş, güzel sözünden çok çok lâl¹¹¹ saç.)

Bâkî Kalmak

“Sürekli, kalımlı olmak,¹¹² sonsuza dek var olmak” şeklinde çevrilen bu ifadeyi, Bakî hem sonsuza kadar var olmayı hem de adını (mahlasını) kastetmek üzere ikili anlam oluşturmak için şiirlerinde kullanmıştır. Bunu yaparken isminin sürekli anılacak olması, isminin ebedî söylenecek olmasını vurgulamaya çalışmıştır. Bundan dolayı, kendinden sonra isminin sürekli hatırlanacak olmasını şahsı için bir övünç vesilesi saymıştır.

Minnet Ḥudâya devlet-i dünyâ fenâ bulur

Bâkî kalur şahîfe-i 'âlemde adumuz (G192 / 6)

(Dünya saadeti yok olur, Allah'a şükür yeryüzünün sayfasında adımız sürekli var olur.)

Aña Bir Üstâd Yitişmez

“Ona bir usta yetişmez” şeklinde çevirdiğimiz bu ifadenin anlam içeriğinde Bakî kendi şairlik yeteneğine ve şiir söyleme hususunda hünerine hiçbir ustanın ulaşamayacağını dikkatlere sunmakta ve bu ifadenin mana değerini kendisi için bir övünç vesilesi haline getirmektedir.

Bu 'arşada¹¹³ Bâkî nice üstâda yitişdi

'Âlemde bu gün aña bir üstâd yitişmez (G201 / 5)

(Şiir söyleme hususunda Bakî [hüner açısından] birçok ustanın seviyesine ulaştı, [fakat] şimdi yeryüzünde hiçbir yetenekli kişi onun seviyesine ulaşamaz.)

Pür-efsün Söz

“Büyü dolu söz” şeklinde çevirdiğimiz bu ifade ile Bakî, şiirinin sahip olduğu tesiri dile getirmeye çalışmaktadır. Şiirinin teşekkülüne zemin hazırlayan sözlerindeki etkiyi sihir ile bütünleştirmeye çalışan Bakî, bu ifadenin anlam içeriğini kendisine övünç vesilesi kılmıştır.

¹⁰⁹ Nazardan düşmek: Gözden düşmek, itibarını, saygınlığını kaybetmek (Bkz. Milli Eğitim Bakanlığı (1996). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, C. III, Ankara: Türk Tarik Kurumu Basımevi, s. 2093)

¹¹⁰ Burada “insan evladı” ifadesi acıma bağlamında, önemli bir kişiyi sıradanlaştıran bir söylem olarak düşünülmelidir.

¹¹¹ Lâl kelimesi “Parlak kırmızı renkte, billurlaşmış, saydam bir alüminyum oksidi olan değerli bir taş” anlamına gelen bir sözcük olması sebebiyle çeviride aynen aktarımla alınmıştır.

¹¹² Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*, s. 239

¹¹³ Arsa kelimesi burada temel anlamıyla değil, “şiirin söylendiği saha, şiir söyleme hususiyeti” şeklinde çevrilmesi anlama daha çok uymaktadır. Bunun için bu kelime üzerinde anlamına göre bir çeviri yapılmıştır.

*Evşâf-ı la' lûn ile pür-efsündür sözüm**K'eyler okınsa çihre-i a' dâyi senderûs*¹¹⁴ (G212 / 6)

(Kırmızı dudakların güzelliği ile sözüm sihir doludur, öyle ki okunduğunda düşmanın yüzünü kızartır.)

Suḥanda Nevbet-i Şâhî

“Güzel söz söylemede şahlık nöbeti” şeklinde bire bir çevirisini yaptığımız bu ifade ile Bakî, şiirde hükümdarlık sırasının kendisine geldiğine dikkat çekmektedir. Zira Nevbet-i şâhî eskiden belirli zamanlarda değişik yerlerde davul çalınması geleneği olup içeriğinde hükümdarlığa dayalı izler taşıyan bir faaliyettir. Hükümdarlık sırası anlamına gelmekle beraber aynı ifade saraylarda veya başka mekânlarda çalınan bir tür resmî mızıkça olarak da değerlendirilebilir. Nihayetinde her iki durumda da Bakî şiir sahasındaki hâkimiyetini ve hükümdarlığını duyurmaya çalışmaktadır.¹¹⁵ Bakî şiirde eriştiği hükümdarlık mertebesini bu ifade sayesinde dile getirmeye çalışmış ve bunu övünç vesilesi yapmıştır.

Ayrıca aşağıdaki beyitte Bakî, kendisini Ortaçağda Hindistan'da yaşayan ve Farsça şiirler yazan ünlü şair Emir Hüsrev-i Dehlevî¹¹⁶ ile mukayese etmek suretiyle yine bir övgü yoluna gitmiştir.

*Bâkî suḥanda nevbet-i şâhî saña degüp**Dehlûda gûş-ı Hüsre ve irdi şadâ-yı kûs* (G212 / 7)

(Bakî, güzel söz söylemede [şiirde] hükümdarlık sırası sana geldi, davulun sesi Delhi'de Hüsrev'in kulağına ulaştı.)

Şadefdür Dîvānum

“Divanım sedefdir” ifadesi ile Bakî sevgilinin vasıfları sayesinde şiirlerinin toplandığı divanının bu veçhile âdeta bir sedefe benzediğini söylemekte ve Divan'ı ile sedef arasında bir benzerlik ilişkisi kurarak bu durumu kendisi için övünç vesilesi kılmıştır.

*Bir şadefdür dürr-i evşâfuñla dîvānum benüm**‘Ārif almış koynına manend-i ‘ummān gizlemiş* (214 / 5)

(Güzelliğinin incisiyle dîvânım [adeta] bir sedefdir; bilgili olan insanlar bağına basmış engin bir deniz gibi gizlemiştir.)

Şi'r-i Dil-efrûz

“Gönül aydınlatan, gönle ferahlık veren şiir” şeklinde çevirdiğimiz bu ifadeyi, Bakî şiirini okuyanlar üzerindeki etkiyi göstermek için kullanmaktadır. Karanlık bir yeri aydınlatma özelliğinden hareketle şiirini mum ile teşbih ederek şiirinin gönül aydınlatıcı yönüne işaret edip bu ifadenin anlam içeriğini şiiri ve şairliği için övünç vesilesine dönüştürmüştür.

¹¹⁴ Senderûs, kehrîbâya benzeyen bir yapıya sahip olup ateşe atıldığında çok kötü bir koku yayan yapışkan bir maddedir. Kırmızı renk manasında da kullanıldığı için “etmek” fiiliyle senderûs etmek şeklinde birleşik fiil oluşturarak “kızarmak, kızartmak” şeklinde kullanılmaktadır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. “Āgâh Sırrı [Levend] (1927). “Divân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler: Bâkî'de Tasannu”, *Felsefe ve İctimâ'îyyât Mecmû'ası*, Sene: 1, Sayı: 6, [İstanbul] Kânûn-ı Evvel, ss. 424-433). Bu makale daha sonradan Osmanlı Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır: Bkz. Āgâh Sırrı [Levend] (2004). “Divân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler: Bâkî'de Tasannu”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (Akt.: Adem Çalışkan), S: 2/4, s. 254

Senderûs eylemek ifadesi için Yavuz Bayram [yabancıların] yüzünü dondurmak, [yabancıları] sersemleştirmek anlamlarını vermektedir: Bayram, Yavuz (2005). “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şaire ve İlhama Dair Görüşleri”, s. 40

¹¹⁵ Mum, Cafer (2013). “Nef'î'ye Giden Yolda Fahriye Şairi Olarak Bâkî”, s. 227

¹¹⁶ Emir Hüsrev-i Dehlevî hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Kurtuluş, Rıza (1995). “Emir Hüsrev-i Dihlevî” maddesi, *TDVİA*, C. 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 136-137., Togçiyeva, Gülhumar (2000). “Hindistan'ın Dudukuşu”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 15, Erzurum, s. 147-151

Bu övünç hâli için Bakî son derece haklıdır. Zira şiirden anlayan erbâb-ı aşk, Bakî'nin Divânı'nı incelediklerinde, onun söz ülkesinin padişahı olduğunu anlayacaklar ve bir mecliste toplandıkları zaman gönülleri aydınlatan (dil-efrûz) şiirlerini meclislerine mum edeceklerdir.¹¹⁷

Bâkî 'aceb mi şî'r-i dil-efrûzû itsele

Erbâb-ı 'aşk cem' olıcağ encümünde şem' (G224 / 5)

(Bakî, âşıklar mecliste toplanınca senin gönül aydınlatan şiirini mum yapsalar [buna] şaşılmaz.)

Ğadrüni Bilmek

“Değerini bilmek” şeklinde çevirisini yaptığımız bu ifade “değerini anlamak, yararlanmak”¹¹⁸ manasını içeren deyim ile aynı işlevdedir. Bakî bu deymi sitemkâr bir mana içerecek şekilde kullanmaktadır. Yaşadığı zaman içinde hak ettiği değeri göremediğini düşünen Bakî öldüğünde değerinin anlaşılacağını, yaşadığı müddetçe kendisinden yararlanılmadığını oysa şiir ve şairlik değerinin yaşarken bilinmesi gerektiğini vurgulamaya çalışmaktadır. Toplum için kıymetini vurgularken bunu şahsını yüceltmek için kullanmıştır.

Ğadrüni seng-i muşallâda bilüp ey Bâkî

Ŧurup el bağlayalar karşıña yârân şaf şaf (G229 / 9)

(Ey Bakî, değerini musalla taşında anlayıp dostların önünde sıra sıra durup ellerini [namaz için] bağlayalar.)

Edâña Ser-fürü Kılmak

“Şiirine baş eğmek” şeklinde çevirisi yapılan bu ifadeyi, Bakî rakipleri karşısında şiirinin sahip olduğu işlevi göstermek için kullanmıştır. Şiirinin rakiplerini kendisine ve sanatına karşı boyun eğdirecek, itaat ettirecek düzeyde bir niteliğe sahip olduğunu vurgulamaya çalışarak boyun eğdirme ifadesinin anlam içeriğini şairliği için övgü maksadıyla kullanmıştır.

Ŧarûri ser-fürü kıldı edâña düşmen¹¹⁹ ey Bâkî

Senüñ şemşir-i tab' uñ Zü'l-feğâr-ı Murtaza ancağ (G234 / 7)

(Ey Bakî, rakip mecburen şiirin [karşısında] boyun eğdi, senin şairlik yaradılışının hançeri Hazret-i Ali'nin kılıcı gibidir.)

Ğayşa Ğalibem

“Kays'a üstünüm” şeklinde çevirdiğimiz bu ifadede Bakî, sevgiliye olan aşkını Kays¹²⁰ ile mukayese etmekte ve kendisini bu konuda üstün vasıflarda göstererek övünmektedir.

Hezâr mertebe 'aşkuña Ğalibem Ğayşa

Nihâyet ey şanem ol deñlü iştiğârüm yoğ (G245 / 2)

(Aşkında Mecnuna karşı bin kat daha üstünüm; ey güzel [sevgili] sonuçta onun kadar şöhretim yok.)

Her Fende Ğuzûr-ı Pîre Yitişmek

“Her ilimde olgunluk katına ulaşmak” şeklinde çevirdiğimiz bu ifade ile Bakî her ilimde, hüner içeren her konuda olgunluk seviyesine ulaştığını ifade ederek şahsının ilim mevzusunda

¹¹⁷ Bayram, Yavuz (2005). “16. Yüzyılda Bazı Divan Şairlerinin ‘Şiire ve Okura Dair’ Görüşleri”, *Millî Eğitim Dergisi*, S. 168, Ankara: MEB Yayınları, ss. 79-106

¹¹⁸ Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*, s. 1260

¹¹⁹ “Düşmen” kelimesi burada birinin kötülüğünü isteyen ona zarar vermeye çalışan birisi anlamından ziyade herhangi bir işte birbirine üstün olmaya çalışan “rakip” anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla anlamına göre bir çeviri tercih edildiği için düşmen kelimesi rakip şeklinde çevrilmiştir.

¹²⁰ Benî Âmir kabilesinden şair Kays b. El-Mülevvahü'l-Âmirî. Leyla ile Mecnun hikâyesinin erkek kahramanı olarak bilinir. (Pala, İskender (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 265)

sahip olduğu mertebeyi ifade etmeye çalışmış ve bu ifadeyi şahsını övmek maksadıyla söylemiştir.¹²¹

Hüzür-ı pîre yitişdüm egerçi her fende

Velî güzelleri sevmede ihtiyarum yok (G245 / 3)

(Her hünerde, her ilimde olgunluk katına ulaşısam da güzelleri sevme hususunda iradem yok.)

Destüünde Zü'l-fekâr-ı 'Alî

“Hz. Ali'nin kılıcı elinde” diye bire bir çevirisini yaptığımız bu ifade ile Bakî Hz. Ali'nin kılıcıyla elindeki kalemi teşbih ederek kaleminden dökülen şiirin kıymetini bu ifade ile nazar-ı dikkate sunmaya çalışmıştır. Kalemi ile Zülfikar arasındaki benzetmenin sağladığı anlam ilişkisini şairliği için bir övünç vesilesi haline getirmiştir.

Destüünde Zü'l-fekâr-ı 'Alî nevk-i hâmedür

Bâkî semend-i tab' uñ olur Düldül eylesen (G255 / 5)

(Kalemin ucu, elinde Hz. Ali'nin kılıcı gibidir, Bakî senin şairlik tabiatının atı [eger] istesen Hz. Ali'nin atı gibi olur.¹²²)

Göklere İrgürmek

“Göklere ulaştırmak” diye aktarabileceğimiz bu ifade ile Bakî şiirinin işlevini ön plana çıkarmaya çalışmaktadır. Bakî'ye göre gülün aşkının feryat sesi onun şiirinin tesiriyle göğe kadar ulaşmıştır. Sözünün göklere kadar erişebilme niteliğinden hareketle bu ifadeyi kendisi için bir övünç sebebi haline getirmiştir.

Göklere irgürdi Bâkî gül-gul-i 'aşkuñ senüñ

Salmadın rüy-ı zemîne hüsn ile âvâze gül (G302/5)

(Bakî senin aşkının çığlığını göklere ulaştırdı; gül, yeryüzüne güzellik ile haykırmadın.)

Gül-i Gül-zâr-ı Ma'nâ

“Anlamın gül bahçesinin gülü” şeklinde Türkiye Türkçesine çevirdiğimiz bu ifadede Bakî anlam diyarındaki gül bahçesinin gülünü açtıracak unsurun kendisi olduğunu vurgulamaktadır. Anlam diyarındaki gülü açması hususunda kendinden hareketle şairliği ve şiirinin üstlendiği işlevi dikkatlere sunarak bunu şahsı için övünç durumuna dönüştürmüştür.

Vücuduñ hâkini ter tut gözün yaşıyla ey Bâkî

Gül-i gül-zâr-ı ma'nâ açılır bu âb u gilden bil (G312 / 5)

(Ey Bakî, varlık toprağını gözünün yaşıyla taze tut, bil ki anlamın gül bahçesinin gülü bu su ve topraktan¹²³ açılır.)

Lafz-ı Dürer-bârma Söz Yok!

“İnciler saçan sözüne laf yok!” şeklinde çevirisini yaptığımız bu ifade ile Bakî şiirinin ve şairliğinin kusursuz yönüne dikkat çekmeye çalışarak bu kusursuzluğu kendisi için bir övünç vesilesi saymıştır.

Söylese lafz-ı dürer-bârma söz yok Bâkî

Dür-i la' lindeki her dâne-i lü 'lû da güzel¹²⁴ (G313 / 6)

¹²¹ Bakî kendisini övmek kadar eksik gördüğü yanlarını da dile getirecek kadar cesur davranmaktadır. Nitekim kendisini övdüğü bu ifadenin geçtiği beytin ikinci dizesinde güzelleri sevme konusunda bir iradeye sahip olamadığını söyleyerek eksik gördüğü bir yanını da dile getirmektedir.

¹²² Bu beytin günümüz Türkçesine aktarımında, Cevat Yerdelen'in çevirisinden faydalanılmıştır: Yerdelen, Cevat (2000). “Bakî Divanı'nda Tasavvufî ve Dinî Öğeler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 15, Erzurum, s. 101

¹²³ Âb u gil ifadesi üzerinde kelime kelime çeviri yapıldığında “su ve toprak” manası ortaya çıkarken anlamına göre çeviri yapıldığında “âb u gil” ifadesi “Bakî'nin kendisi dolayısıyla şairlik ve şiir yönü” anlamını taşıyacak şekilde çevrilebilir.

(Bakî [şiiir] söylese inciler saçan sözüne laf yok! Lâl kutusundaki her inci tanesi de güzeldir.)

‘Ankâyem / Deryâyem / A‘lâyem / Dârâyem / ‘İsâyem

Sırasıyla “Anka’yım”, “Denizim”, “Yüceyim”, “Dârâ’yım”, “İsa’yım” şeklinde çevirisi yapılabilen bu ifadeleri terim anlam taşıyanları izah etmek gerekirse Anka, Kaf dağında yaşadığı düşünülen tüyleri renkli, yüzü insana benzer, yere konmayıp hep yükseklerde uçan ve kendisinde her kuştan bir özellikler bulunduran adı bilinen ama kendisi hiç görünmemiş olan bir kuştur.¹²⁵

Dârâ, Keyâniyân denilen eski Fars hükümdarlarından dokuzuncusudur. Divan şiirinde adı en çok geçen İran hükümdarlarından birisi olan Dârâ’nın büyük bir saltanat ve şöhrete sahip olması, İskender’le olan savaşları, taç ve tahtıyla dillere destan olmuş bir hükümdar olması, hem İran hem de Türk şiirinde adından çokça bahsedilmesine neden olmuştur. Dârâ, divan şiirinde bir büyüklük ve şöhretin göstergesi olmuştur.¹²⁶

İsa, İsrailoğullarının son peygamberidir. Bir mucize olarak Hz. Meryem’den babasız olarak doğdu. İsa, Cebraîl’in Meryem’e üflediği ruhtur. Bunun için mucizevî olarak ölüleri diriltiren bir nefese sahiptir.¹²⁷ Bu yönü de divan şiirinde oldukça fazla kullanılmıştır.

Bu ifadelerdeki varlıkların taşıdığı nitelikleri, Bakî kendi şahsı üzerinde göstermek ve kendini bu özelliklerle bütünleştirmek suretiyle övünme yoluna gitmiştir.

N’ola dehr içre nişānum yoğ ise ‘Ankâyem

Ne ‘aceb seyl gibi çağlamasam deryâyem (G215 / 1)

(Dünyada bir izim, belirtim yoksa hiçbir şey olmaz, Anka’yım; Sel gibi çağlamasam şaşılır mı, denizim.)

Göze göstermez ise tañ mı beni her ednā

Ki nazar fark idecek mertebeden a‘lâyem (G315 / 2)

(Her alçak beni göze göstermezse [buna] şaşılır mı, oysa gözün ayırt edeceği dereceden daha yüceyim.)

Şüretā gerçi gedā şeklin urındum ammā

Mesned-i memleket-i ma‘rifete Dârâyem (G315 / 4)

(Her ne kadar görünüşte dilenci kılığına bürünmüş olsam da hüner memleketinin makamına Dârâ’yım.)

Bākīyā dīn-i Muhammed haq için ‘ālemde

Dem-i cān-baḥş ile nazm içre bu gün ‘İsâyem (G315 / 5)

(Ey Bakî, Hz. Muhammed’in [getirdiği] dinin hakkı için dünyada can bağışlayan nefes ile şiirde bu gün İsa’yım)

Āsmān-ı Hünere Mihr-i Cihān-ārā

“Hünerin göğüne dünyayı süsleyen güneş” şeklinde çevirisini yaptığımız bu ifade ile Bakî şiir söyleme hususundaki mertebesini ve konumunu dile getirmeye çalışarak bu ifadeyi kendisi için bir övünç vesilesi kılmıştır.

İltifāt eylemezem zerre kadar nā-dāne

Āsmān-ı hünere mihr-i cihān-ārāyem (G315 / 3)

(Cahile hiç ilgi göstermem, hüner göğüne dünyayı süsleyen güneşim.)

Bülbülānı Hāmūş Eylemek

¹²⁴ İkinci dize üzerinde anlamına göre çeviri yapılırsa lâl kutusunun ağızla; inci tanesinin ağızdan çıkan söz ile ilgili dikkate alındığında “ağızından çıkan her söz de güzeldir” şeklinde bir anlam aktarımına da ulaşılabilir.

¹²⁵ Pala, İskender (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 30

¹²⁶ <http://www.edebiyol.com/dara-kimdir.html> - 02.05.2017

¹²⁷ Pala, İskender (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 211

“Bülbülleri susturmak” şeklinde çevirisini yaptığımız bu ifade ile Bakî, şahsında var olan niteliklerin güzel ve ahenkli ötüşüyle bilinen bülbülleri susturacak kadar güçlü bir tesire sahip olduğunu dile getirerek mukayeseye dayalı ortaya çıkan bu durum ile övünme yoluna gitmiştir.

Nāleler kıldum ser-i kūyında yāruñ Bākıyā

Bülbülān-ı gül-sitān-ı dehri hāmūş eyledüm (G324 / 5)

(Ey Bakî, sevgilinin semtinde inledim, [böylelikle] dünyanın gül bahçesinin bülbüllerini susturdum.)

Kemālin Bulmak / Kemāle Mā’il Olmak

“Olgunlaşmak”, “olgunluğa erişmek” şeklinde çevirdiğimiz bu ifadeler ile Bakî şiirinin olgunluk seviyesine ulaştığını ve mükemmel bir hâl aldığını vurgulamaya çalışmıştır. Bakî, bu ifade ile şiirinin temelini teşkil eden sözü ve şairliğinin olgunluk seviyesine işaret ederek bu durumu kendisi için bir övgü sebebi kılmıştır.

Ayrıca Bakî, şiirinin olgunluğa erişmesini çeşitli sebeplere bağlamaktadır ki bunların başında sevgilinin güzelliklerini övmesi gelir.¹²⁸ Bununla birlikte şiirinin olgunluk seviyesine eriştiğini göstermek için adından sanatı ve şairliğiyle söz ettirmiş çeşitli şairler ile kendi sanatını mukayese etme yoluna gitmiştir. Böyle bir yolu da yine kendini övmek için seçmiştir.

İrdi Selmāna sözi şî’ri kemālin buldı

Luţfuña kaldı eyā husrev-i şāhib-dīvān (K2 / 37)

(Sözü Selman’a ulaştı şiiri olgunlaştı, ey divan sahibi padişah [bundan sonrası] senin ihsanına, cömertliğine kaldı.)

Sözüm Bākî kemālin buldı vaşf-ı nev-cevānumla

Özüm luţf-ı suhanda hem-ser-i pîr-i Hocend itdüm (G336 / 5)

(Bakî, sevgilimin övgüsüyle sözüm olgunlaştı, güzel söz söylemede kendimi Şeyh Kemalettin Hocend¹²⁹ ile denk hâle getirdim.)

Kemāle mā’il oldı tab’-ı Bākî

Maḥabbet halk içinde māle düşdi (G527 / 7)

(Bakî’nin şairlik yaradılışı olgunluğa erişti, aşk insanlar arasında değerini yitirdi.)

Lü’lū-yı Nazm / Dürr-i Nazm / Genc-i Gevher-i Nazm

Sırasıyla “şiirin incisi”, “şiirin değerli taşlarının hazinesi” şeklinde çevirisini yaptığımız bu ifadeler ile Bakî şiirinin taşıdığı değeri inci ile mukayese ederek ortaya koymaya çalışmıştır. Şiirinin temelini oluşturan sözlerinin ve şairliğinin kıymet açısından inci ile eş değer niteliğine vurgu yapmaya çalışarak bu ifade aracılığıyla övünmüştür.

Cenāb-ı şāhā ey Bākî nişār it lü’lū-yı nazmuñ

Bu şanduk-ı şadef-kārīde dürr-i şāh-vār olsun (G352 / 7)

(Ey Bakî, padişahın huzurunda şiirinin incilerini saç, bu sedef işlemeli sandıkta iri taneli inci olsun.)

Dürr-i nazmuñ Bākıyā baş egdürür tāliblere

Kim zārüri itdürür gavvāşa lü’lū ser-fürü (G399 / 5)

¹²⁸ Mum, Cafer (2013). “Nef’î’ye Giden Yolda Fahriye Şairi Olarak Bâkî”, s. 228

¹²⁹ Şiiri düşüncelerini açıklamak ve kişileri eğitmek amacıyla kullanan, mutasavvıf kimliğiyle daha çok ön plana çıkmış, divan şairlerinin şiir ve şairliklerini dile getirmek için zatından mukayese yoluyla faydalandıkları bir şairdir. Mutasavvıf yönü daima öne çıkarılan şair şiirlerde genellikle üstad, şeyh, pîr, mîr gibi unvanlarla anılmıştır. (Bkz. Yekbaş, Hakan (2009). “Divan Şiirinin Penceresinden Acem Şairleri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4/2 Winter, s. 1146)

(Ey Bakî, incinin dalgıçlara cebren baş eğdirdiği gibi şiirinin incisi [onu] isteyenlere baş eğdirir.¹³⁰)

*Tab' uñ ki genc-i gevher-i nazm oldı Bâkıyâ
İrmez senüñ hayâlüne bir iki bengiler (Kt7 / 1)*

(Ey Bakî, şairlik yaradılışın şiirin değerli taşlarının hazinesi oldu, birkaç esrarkeş,¹³¹ senin hayaline ulaşamaz.)

Serîr-i Nazma Geçmek

“Şiir tahtına geçmek” şeklinde kelime kelime çevirisini yaptığımız bu ifade ile Bakî şiir tahtına oturduğunu söyleyerek âdeti kendisine verilen şairlerin sultanı unvanını teyit edercesine şiir sahasında hükümdarlığını ilan etmiştir. Tahta oturmak hükümdarlık alametlerinden olması sebebiyle şiir sahasındaki hükümdarlığını dile getirerek bu ifadeyi kendisi için övünç vesilesi kılmıştır.

*Bâkî musahhar oldı baña kişver-i suhan
Geçdüm serîr-i nazma bu gün husrevâne ben (G357 / 6)*

(Bakî, söz ülkesi benim tarafımdan ele geçirildi, bu gün ben padişahlara yakışır bir biçimde şiir tahtına oturdum.)

Husrev-i Mülk-i Suhan Olmak / Husrev-i Devrân

Sırasıyla çevirisini “söz ülkesinin hükümdarı olmak”, “devrin hükümdarı” şeklinde yaptığımız bu ifadeler ile Bakî söz ülkesine ve yaşadığı devre hükümdar olduğunu dile getirmeye çalışmış ve bu ifadenin anlam içeriğini şiiri ve şairliği için övgü vesilesine dönüştürmüştür.

*Husrev-i mülk-i suhan olduğum ey Bâkî
Fehmi der ehl-i nazar defter ü divânundan (G389 / 5)*

(Ey Bakî, söz ülkesinin hükümdarı olduğumu, bilgili olan insanlar senin şiirlerinden anlarlar.)

*Bâkıyâ diñ durmasun güftäre tākāt var iken
Vahtidür ol husrev-i devrâne söyleñ söylesün (G395 / 5)*

(Ey Bakî, söz söylemeye güç varken deyin ki durmasın, tam zamanıdır o devrin hükümdarına söyleyin [şiir] söylesin.)

Enfäs-ı Müşgînüñle Tölmäk

“Misk kokulu nefeslerinle dolmak” şeklinde çevirdiğimiz bu ifade ile Bakî şiirlerini okumak vesilesi ile şiirlerinin etkisinden dolayı her tarafı misk kokulu nefesinin sardığını vurgulamaya çalışmaktadır. Nefesini misk derecesinde hoş kılan unsur aslında şiirleri ve o şiirlerinin temelinde var olan şairliğidir. Bakî, şiirlerinden hâsıl olan bu güzel kokuyu izah etmek için kullandığı ifadenin anlam içeriğini kendisi için övünç vesilesi hâline getirmiştir.

*Cihân enfäs-ı müşgînüñle töldü
Saña Hağdan 'ağadur Bâkıyâ bu (G398 / 10)*

(Dünya misk kokulu nefesin ile doldu, Ey Bakî bu [durum] sana Allah'tan bir bağıştır [Allah vergisidir].)

Güher-i Pâk İle Pürdür

¹³⁰ Bakî, burada inci arayan dalgıçların mecburen suya dalmak için eğilmek zorunda kalmaları ile kendi şiirini talep edenler arasında bir benzerlik ilişkisi kurmaktadır. (Bkz. Keklik, Murat (2016). “Bâkî'nin Gazellerinde Benzetme ve Aktarmalar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/43, s. 389)

¹³¹ “Esrarkeş” ifadesi ile Bakî rakiplerine göndermede bulunmaktadır. Zira onu çekemeyenlerin onun hayallerine bile ulaşamayacağı vurgusunu yapmaktadır.

Çevirisini “Saf cevher ile doludur” şeklinde yaptığımız bu ifade ile Bakî şiirinin içeriğine dikkat çekmektedir. Şiirlerindeki sözleri değerli taşlar ile teşbih ederek şiirlerini topladığı defterin kıymetli taşlarla dolu olduğunu söyleyerek bu ifadeyi kendisi için övünmek maksadıyla kullanmıştır.

Pürdür güher-i pāk ile mecmū‘a-i Bākī
Deryā dil-i dānādur¹³² aña sīne sefine (G427 / 5)

(Bakî'nin şiir defteri saf cevher ile doludur; onun için bilge gönül deniz, bağı gemidir.)

Bākī-i Şīrīn-suḥan

“Tatlı sözlü Bakî” şeklinde çevrilen bu ifadeyi Bakî şiirlerini kastetmek için kullanmış ve bu ifadenin anlam içeriğini şiirleri ve şairliği için bir övünç vesilesi saymıştır.

Husrevā yıllar-durur yolunda Ferhādūñ geçer
*Mā’il ol gel **Bākī-i şīrīn-suḥanden cānibe** (G440 / 5)*

(Ey Padişah, yıllardır kendini Ferhat'ın uğrunda sayarsın, yönel tatlı sözlü Bakî'ye doğru gel.)

Leblerūñ vaşfında şekker-rīz olup güftār ider
***Bākī-i şīrīn-suḥan** tūḫī-i gūyādur yine (G455 / 6)*

(Dudaklarının övgüsü hususunda şeker saçıp söz söyler, Yine tatlı sözlü Bakî söyleyen papağandır.)

Semend-i Ṭab‘a Sūvār Olmak

Çevirisini “Şairlik yaradılışının atına binici olmak” şeklinde yaptığımız bu ifadeyi Bakî şairliğinin ulaştığı mertebeyi izah etmek için kullanmıştır. Artık çağdaşlarıyla bir yol ayrımına geldiğini ve kendisinin onlardan daha üst bir mertebeye ulaştığını bu ifade aracılığıyla anlatırken ulaştığı durumu bu ifadenin anlam içeriğine bağlı olarak övünç vesilesi saymıştır.

Semend-i ṭab‘a sūvār oldı ‘azm ider Bākī
Belāḡat ehline yā Hū gönüller alçaḡda (G444 / 5)

(Bakî, şairlik [yaradılışının] atına binici oldu, gider; söz ustalarına alçak gönülle Allah'a ısmarladık [elveda].)

Tarz-ı Şi‘r Böyle Gerek

Çevirisini “şiirin biçimi böyle olmalı” şeklinde yaptığımız bu ifadeler ile Bakî şiirin şekil, usul ve yöntem açısından nasıl olması gerektiği konusunda âdeta kesin ve katı sınırlar çizmekte ve şiir yazmada kendi tarzından hareketle belirli bir çerçeve belirlemektedir. Şiirin usulünü belirlemek için tercih ettiği bu ifadeyi aynı zamanda kendi şiir ve şairliğini övmek maksadıyla kullanmıştır.

Bākīyā tarz-ı şī‘r böyle gerek
Hem zarīfāne hem levendāne (G471 / 7)

(Ey Bakî, şiirin biçimi böyle olmalı, hem beğenilir şekilde [güzel] hem de yiğitçe)

Şi‘ri Şüret İtmek

¹³² Dil-i dānâ tamlamasını oluşturan kelimelerin etimolojik niteliği üzerinde durulursa bu tamlama hem Türkçe hem de Farsça kökenli kelimelerden müteşekkildir. Bu yüzden dil-i dānâ şairler tarafından iki anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Bakî de bu beytin ikinci dizesinde geçen dil-i dānâ ifadesini gönül anlamında kullanmanın yanında Türkçe dana dili/sığır dili ifadesini çağrıştıracak şekilde kullanmıştır. Bu da mecmuanın diğer bir adıdır. Aynı durum sefine kelimesinde de görülür. Sefine-i evliyâ gibi terkipler içerisinde mecmua manasına gelir: Beyitte de görüldüğü gibi dil-i dānâ, sefine, mecmua, benzetme yoluyla aynı şiirde birlikte kullanılmış, tenasüp sanatı yapılmıştır. Bakî, ikinci dizedeki sīne kelimesini cönklerin göğüs içinde muhafaza edildiğine dikkat çekmeye çalışmıştır. (Bkz. Duran, Hamiye (2016). “Dana Dili Terimi ve Cönk Araştırmacılarının Karşılaştığı Bazı Problemler”, *Milli Folklor*, S. 111, s. 45)

Bire bir çevirisini “Şiiri görüntü yapmak” şeklinde yaptığımız bu ifade ile Bakî, şiirinin taşıdığı cazibeyi ve etkiyi ortaya koymaya çalışmıştır. Şiirinin, sevgilinin gönül kapılarını açabilecek kadar güzel bir görünüme ve etkileyici bir yöne sahip olduğunu vurgulayarak bu ifadeyi kendisi için bir övünme sebebi kılmıştır.

Şüret itdüñ şî' rüñi girdüñ nigāruñ gönline

*Bâkıyâ bu naqş ile sen nükte kazduñ mermere*¹³³ (G481 / 5)

(Şiirini [kendine] görüntü yaptın [böylelikle] sevgilinin gönlüne girdin, ey Bakî bu süs ile sen mermere ince manalı söz kazdın.)

Eş' âruñ Gibi Eglence Bulmamak

Çevirisini “Şiirlerin gibi eğlence bulamamak” şeklinde yaptığımız bu ifade ile Bakî şiirlerinin okuyanlar üzerindeki işlevini ön plana çıkarmaya çalışmış ve bu ifade sayesinde övünme yoluna gitmiştir.

Nükte-i mihr ü muhabbetdür ser-â-ser Bâkıyâ

Bulmaya 'aşk ehli bir eğlence eş' âruñ gibi (G485 / 7)

(Ey Bakî [şiirlerin] baştan başa aşkın ince ve zarif sözleridir, âşıklar şiirlerin gibi eğlence bulamazlar.)

Zer-ger-i Kâmil

Kelim kelime çevirisini “Usta kuyumcu” şeklinde yaptığımız bu ifadeyi Bakî şiir hususunda bulunduğu konumu ve yetkinliğini dile getirmek için kullanmıştır. Eski metinlerde şairlerin kendilerini kuyumcu ile teşbih etmeleri kendileri için “işini altın etmek” gibi tabirler kullanmaları yaptığı işte başarılı olmak, işleri yolunda gitmek, gittikçe değer kazanmak, sanatında zirveye ulaşmak gibi anlamları ifade etmek üzere kullanılırdı. Bu tabirleri kullanan kişi bu sayede mesleğinde en iyisi olduğunu ve beğenildiğini dile getirmeye çalışırdı.¹³⁴ Kuyumcu nasıl ki saf altından anlayıp onun işleme üzerine bir hünere sahipse kendisinin de şiir konusunda aynı konumda bulunduğunu Bakî bu ifade ile vermeye çalışıp bu durumu kendisi için bir övgü vesilesi yapmıştır.

Zer-ger-i kâmilidür sanat-ı şî' rüñ Bâkî

Nic' olur gel berü seyr eyle kalem-kârlığı (G495 / 7)

(Bakî şiir sanatının usta kuyumcusudur, bana doğru gel şiiri süsleme nasıl olur seyret.)

Eş' ârı Bülend-mertebe Olmak

Çevirisini “Şiirleri yüksek dereceye ulaşmak” şeklinde yaptığımız bu ifade ile Bakî şiirlerinin taşıdığı dereceyi vurgulamaya çalışmış, bu ifadenin anlam içeriğiyle şiirini ve şairliğini övmüştür.

Hemîşe kâmet-i bālâñı vaşf ider Bâkî

Bülend-meretebe olsa 'aceb mi eş' ârı (G497 / 5)

(Bakî, uzun boyunu sürekli över, [bu yüzden] şiirleri yüksek dereceye ulaşırsa şaşılır mı?)

Gazellerin Birbirine Şunmak

¹³³ Mermere nükte kazmak ifadesiyle Bakî divan şiirinin tanımı, yazılma sebebi ve malzemesi olan nükteyi yani ince ve zarif söz söyleyebilme yeteneğini ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Zira divan şiirindeki birçok beyit taşıdığı etkiyi içinde barındırdığı nükteye borçludur. Burada Bakî'nin yine bir vesile ile “mermere nükte kazımak” ifadesini kullanarak şiirini ve şairlik kimliğini övdüğüne şahit olmaktadır. (Nükte için bkz. Gönel, Hüseyin (2011). “Nükte ve Nüktenin Aracı Olan Edebî Sanatlar”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/4 Fall, s. 166

¹³⁴ Şahin, Esmâ (2013). “Bâkî Dîvânına Göre 16. Yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S: 2, Güz, s. 294-295

“Gazellerini birbirlerine sunmak” ifadesini Bakî şiiirlerinin bir kişi tarafından bir başkasına sunulmaya layık hediye kadar değerli olduğunu anlatmak için kullanmıştır. Birinin hediye olarak seçtiği nesne o hediyenin verileceği kişinin kıymeti ile eş değer nitelikte olması dikkate alınırsa Bakî kıymetli insanların birbirlerinin değerini artırmak için onun şiiirlerini birbirlerine ikram ettiği kanaatindedir. Bu vesile ile ikram edilen şiiirlerin şairi olmayı kendisi için bir övgü sebebi saymıştır.

Vaşf-ı cemāl-i yār ile Bākī gāzellerin

Biri birine şundı güzeller tuhaf gibi (G522 / 5)

(Bakî, sevgilinin güzelliğinin övgüsü ile güzeller gazellerini hediye gibi birbirlerine sundu.)

Meşreb-i Şāf ü Pāk

Kelime kelime çevirisini “Saf ve temiz yaratılış, temiz huy” şeklinde yaptığımız bu ifade ile Bakî, kişiliğindeki yaratılış özelliğini vurgulamaya çalışmıştır. Bakî karakterindeki saflık ve temizliği dünyayı açık bir şekilde gösteren bir kadeh ya da ayna ile teşbih ederek karakter vurgusu ile övünme yoluna gitmiştir.

Nükteleründe Bākīyā ‘ālem-i ‘aşkı seyr iden

Meşreb-i şāf ü pākūñe Cām-ı cihān-nümā didi (G527 / 7)

(İnce ve güzel sözlerinde aşk âlemini izleyenler, saf ve temiz yaratılışına “dünyayı gösteren kadeh [ayna]” dediler.)

Vaşfuñla Müzeyyen Ola / Medhūñle Tola

Temel anlam çevirisini “Övgün ile süslensin, “Övgün ile dolsun” şeklinde yaptığımız bu ifadeler aracılığıyla Bakî şairlik ve şiiirinin işlevine dikkat çekmeye çalışmıştır. Zira şiiiri aracılığıyla devrin hükümdarının (Kanuni Sultan Süleyman) âlemi süslemesini ve hükümdar hakkında yapacağı övgü dolu ifadelerle sultanın isminin tüm dünyayı dolaşmasını arzulamaktadır. Bakî, şiiirinin ve şairliğinin işlevini dile getirmek için seçtiği bu ifadeler sayesinde övünme yoluna gitmiştir.

Ola vaşfuñla müzeyyen şafahāt-ı eyyām

Tola medhūñle kütüb-hāne-i edyān u milel (Kt1 / 10)

(Günlerin safhaları senin [Sultan Süleyman hakkındaki] övgünle süslensin, dinlerin ve milletlerin kütüphaneleri senin övgünle dolsun.)

Ṭab‘ -ı Sāhīr-pīşe / Şi‘ r-i Dil-āvīz

Kelime kelime çevirisini “Sihir yapmaya alışmış yaratılış”, “gönül çeken şiiir” şeklinde yaptığımız bu ifadeler ile Bakî şiiirinin sahip olduğu nitelikleri vurgulamaya çalışmış ve kullandığı bu ifadeler sayesinde şiiiri ve şairliğini övme yoluna gitmiştir.

Ṭab‘ -ı sāhīr-pīşe Bākī gönüller meyl ider

Şekker-i şī‘ r-i dil-āvīzūñ meger efsūnludur (Kt8 / 1)

(Bakî, sihir yapmaya alışmış şairlik yaratılışına gönüller ilgi gösterir, gönül çeken şiiirinin şekeri sanki büyüdür.)

Nazm-ı Cihān-gīrūñ Altunludur

Kelime kelime çevirisini “Dünyayı hükmü altına alan şiiirin altınlıdır” şeklinde yaptığımız bu ifade ile Bakî şiiirinin niteliğine ve işlevine vurgu yapmaya çalışmış ve hâsıl olan durumu kendisi için bir övünç vesilesi saymıştır. Ayrıca bu ifade ile rakiplerinin şiiir ve sanat anlayışını kendi şiiir ve şairlik hüneriyle nesnelere üzerinde yaptığı mukayese ile ortaya koymaya çalışmıştır.

Derme çatma geydürür iller libāsı şī‘ rine

Hil‘ at-i nazm-ı cihān-gīrūñ senūñ altunludur (Kt8 / 2)

(Eller şiirine özensiz elbise giydiren,¹³⁵ dünyayı hükmü altına alan şiirinin kıymetli kaftanı altın işlemelidir.)

Bu Sühan Dād-ı Hâk̄dur / Hâk̄dan 'Aṭādur

Kelime kelime çevirisini “Bu, söz söyleme Allah vergisidir”, “Allah’tan bağıştır” şeklinde yaptığımız bu ifadeler ile Bakî şairliğinin sonradan kazanılan bir yetenek değil, doğuştan Allah vergisi olan bir nitelik olduğuna vurgu yapmaya çalışmıştır. Şairlik yeteneğini doğuştan getirdiğini genellikle “*ṭab'*” sözcüğüyle dile getirmeye çalışan Bakî divanının bazı yerlerinde doğrudan bunu “Allah vergisi” şeklinde de dile getirmeye çalışmış bunu yaparken seçtiği ifadeleri kendisi için bir övgü sebebi kılmıştır.

Dād-ı Hâk̄dur bu sühan her kişinüñ Bâkî-vār

Tarz-ı eş'ârı pesendide vü makbul olmaz (Kt11 / 2)

(Bu [güzel] söz söyleme Allah vergisidir, herkesin Bakî gibi şiir [söyleme] biçimi beğenilmez ve kabul edilmez.)

Cihân enfās-ı müşgînüñle ṭoldı

Saṅa Hâk̄dan 'aṭādur Bâkîyā bu (G398 / 10)

(Dünya misk kokulu nefesin ile doldu, ey Bakî bu [durum] sana Allah’tan bir bağıştır [Allah vergisidir].)

Şi' rüñ Zâğlanmış Bir Kılıçdur

Kelime kelime çevirisini “Şiirin keskinletilmiş bir kılıçtır” şeklinde yaptığımız bu ifadeyi Bakî şiirinin sahip olduğu işlevi vurgulamak için kullanmıştır. Şiirlerini keskinleştirilmiş bir kılıca teşbih ederek şiirinin etkisini somutlaştırmaya çalışmış ve bu ifadenin anlam dünyasını kendisi için bir övünç vesilesi saymıştır.

Kesdi 'ırqın Karga-zâdedür diyen düşmenlerüñ

Zâğlanmıř bir kılıçdur Bâkîyā ši'rüñ senüñ (Mtl 9)

(Ey Bakî, senin şiirin keskinletilmiş kılıçtır, [o kılıç] sana Karga-zade¹³⁶ diyen düşmanlarının soyunu kesti.)

Pādiřāh-ı Mülk-i Suhan

Çevirisini “Söz ülkesinin padişahı” şeklinde yaptığımız bu ifade ile Bakî âdeta şiir sahasında hükümdarlığını ilan etmiştir. Bulduğu devir itibariyle gazel ve kasidenin kendi tasarrufuna verildiğini bu sebeple hükmün kendisinde olduğunu dile getirmeye çalışmış ve bunu yaparken de seçtiği ifadenin anlam içeriği sayesinde övünme yoluna gitmiştir.

Bu devr içinde benem pādiřāh-ı mülk-i suhan

Baṅa şunıldı kaşide baṅa virildi gazel (Mtl 13)

(Bu zamanda söz ülkesinin padişahı benim, kaside bana sunuldu, gazel bana verildi.)

Bir A' lā Ğazel Dimek / Güzel Dimek

Çevirisini “Güzel bir gazel söylemek” şeklinde yaptığımız bu ifade ile Bakî yaptığı şiir söyleme işinin niteliğine dikkat çekmeye çalışmıştır. Şiirinin yüce, hoş ve gönül çekici işlevlerinin sonucunda güzel söylenmiş bir şiirin ortaya çıktığını dile getirmiş ve güzel söyledim diyerek kendi kendisini övmüştür.

¹³⁵ Elbise giydirmekten kasıt şiirin biçim yönünden kurgusudur.

¹³⁶ Bu lakap Bakî'ye sesinin kötülüğüyle bilinen müezzin babasından dolayı verilmiştir. Onu sevmeyenler ve rakipleri onu hicvedecekleri zaman bu lakabı kullanmışlardır. (“Karga-zade” ifadesi için bkz. Öztürk, Furkan (2007). “Bâkî Divânı Sözlüğü [Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük]”, s. 677, Öztürk, Uğur (2013). “Tezkire Niteliğinde Bir Şiir Mecmuası”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/1 Winter, s. 415)

Medh eyledüm nigârı bir a'lâ gâzel didüm

Garrâ laîf ü dil-keş ü gâyet güzel didüm (Mtl 30)

(Bir güzel gazel söyledim, sevgiliyi övdüm; gösterişli, hoş, gönül çekici ve oldukça güzel söyledim.)

SONUÇ

Bir insanı övmek, onu yüceltmek, o insan için ne derece önemliyse bir insanın kendi yaptığı işi beğenmesi ve işin nihayetinde kendini övmesi de o derece önem arz etmektedir. Nitekim insanlar yaptıkları işlerle yeteneklerini ispatlamaya çalışır ve bu faaliyetler neticesinde toplumun beğenisini kazanma yoluna giderler. Almış oldukları her alkış kendilerini beğendirme noktasında insanların yaptıkları işe daha fazla ilgi duymalarını sağlar. Oluşan bu ilgi, beraberinde daha büyük adımları getirmekte dolayısıyla kişi art arda gelen bu başarılı performans ile övünmektedir. Bir insanı överken ya da o insanın özelliklerini sıralarken ifade görevini üstlenen kişinin anlatım esnasındaki eşsiz söz dizimi, sanatlı aktarımı, cümle yapısındaki kusursuzluk, ilgi çeken üslubu dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu münasebetle sanatımı en güzel şekilde icra eden göze, kulağa ve hissiyata olabildiğince hitap edebilmeyi başaran bir yazar veya şairin kendini övmesi kadar tabii bir durum olamaz. İşte sadece yaşadığı yüzyıl içinde değil, kendisinden sonra gelen şairleri yetenekleri ile etkisi altında bırakan, kendisinden önceki yüzyıl ile kendisinden sonraki dönem arasında âdeta bir köprü özelliği gösteren 16. Yüzyıl şairi Bakî de son derece övgüyü hak eden bir şairdir. Şairlik yeteneği, söz söylemedeki ustalığı göz önüne alındığı zaman hem divan şairlerince övgüye layık görülmüş hem de divanında kendini haklı olarak övmekten geri kalmamıştır. Diliçi çeviriyle Türkiye Türkçesine aktarılmış yukarıda sıralanan övünç ifadelerinde de görüldüğü üzere Bakî şairliği ve şiirini övmek hususunda mütevazı davranmaktan yana bir tavır almamıştır. Bu durum divanının içerisinde geçen şahsı ile alakalı tespit edilmiş birçok övünç ifadesiyle de sabit hâle getirilmiştir.

KAYNAKLAR

- Âgâh Sırrı [Levend] (1927). “Dîvân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler: Bâkî’de Tasannu”, *Felsefe ve İctimâ’iyyât Mecmû’ası*, Sene: 1, Sayı: 6, [İstanbul] Kânûn-ı Evvel.
- Âgâh Sırrı [Levend] (2004). “Dîvân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler: Bâkî’de Tasannu”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (Akt.: Adem Çalışkan), S: 2/4.
- Akarca, Döndü (2006). “Nefî’nin Gazellerinin Mahlas Beyitlerinde Şiir ve Şair”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Adana, Cilt: 15, S: 2.
- Aksoy, Ömer Asım (1995). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, C. II, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Atalay, Mehmet, “Zahir-i Fâryâbî” maddesi, *TDVİA*, C. 44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Banarlı, Nihat Sami (1997). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, İstanbul: MEB Yayınları.
- Bayram, Yavuz (2004). “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar”, *Türkbilig*, S: 8.
- Bayram, Yavuz (2005). “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şaire ve İlhama Dair Görüşleri”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S: 9.
- Bayram, Yavuz (2005). “16. Yüzyılda Bazı Divan Şairlerinin ‘Şiire ve Okura Dair’ Görüşleri”, *Millî Eğitim Dergisi*, S: 168, Ankara: MEB Yayınları.
- Birgören, Hamdi (2016). “Şeyhülislam Yahya’nın Şair ve Şiir Anlayışı”, *Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)*, Aralık, Sayı: 6.
- Coşkun, Menderes (2005). “Türk Divan Şairlerinin Birbirlerini Değerlendirme Tarzları”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi XXVI*, Prof. Dr. Mehmed ÇAVUŞOĞLU’na Armağan.
- Çağman, Filiz (1992). “Bihzâd” maddesi, *TDVİA*, C. 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Çeçen, Mehmet Çetin (2012). “Eski Kimyada Kibrît-i Ahmer Teriminin Klasik Türk Şiirine Yansımaları”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3 Summer.
- Dağlar, Abdulkadir (2016). “Şairin Mazmun Aynası: Tab’/Meş’ar”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, S: 4.
- Değirmençay, Veyis (2003). “Zahîr-i Fâyâbî'nin Mansû' Kasidesi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 22, Erzurum.
- Develi, Hayati (2009). *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (2013). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dikmen, Melek; Çetin, Kamile (2012). “Klasik Türk Şiirinde Kadın Takı ve Aksesuarları”, *Bilig*, Bahar, Sayı: 61.
- Doğan, Enfel (2011). “Diliçi Çeviri ve Mehmet Rauf'un Eylül Romanında Yaptığı Diliçi Çevirisi Üzerine” *Türkbilig*, S: 21.
- Duran, Hamiye (2016). “Dana Dili Terimi ve Cönk Araştırmacılarının Karşılaştığı Bazı Problemler”, *Milli Folklor*, S: 111.
- Ebu Abdi'r-Rahman Muhammed, İbn el-Huseyn es-Sülemi (1997). *Tasavvufta Fütüvvet*, (Çev. Süleyman Ateş), Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Erdoğan, Kenan; Akgül, Serpil (2016). “Divan Şiirinde Gül Redifli Gazeller Üzerine Bir İnceleme”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 40, S: 2, Erzurum.
- Ergin, Muharrem (1986). *Türk Dil Bilgisi*, (14. bs.), İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergun, Saadettin Nüzhet (1935). *Bâkî, Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul: Sühulet Yurdu Yayınları, C. I.
- Erkul, Rasih (2004). *Cümle ve Metin Bilgisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Eskigün, Kübra (2006). “Klasik Türk Şiirinde Efsânevi Kuşlar”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göktürk, Akşit (1978), “Yazınsal Çeviride Metin-Ötesi Anlam İlişkileri”, *Türk Dili*, (Çeviri Sorunları Özel Sayısı), C. 38, S: 322, Temmuz, Ankara.
- Gönel, Hüseyin (2011). “Nükte ve Nüktenin Aracı Olan Edebi Sanatlar”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/4 Fall.
- Gürbüz, Faruk (2009). *Türçüme ve Tercüme Prensipleri*, İstanbul: Simurg Yayınları.
- Gürbüz, Faruk (2010). “Tercümenin Bir Başkalaşım Boyutu: Metamorfizme”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/3 Summer.
- Gürbüz, Faruk (2017). *Çeviride Sadakat Problemi*, Ankara: Otto Yayıncılık.
- Hikmet, Ali Asgar (1994). *Câmî Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İpekten, Haluk (Müşterek) (1986). “XVI. Yüzyıl Divân Edebiyatına Toplu Bakış”, *Büyük Türk Klasikleri*, C. III, İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayınları.
- İpekten, Haluk (1998). *Bâkî Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları, 3. Baskı.
- Kandemir, Fatma (2008). “Baki ve Nedim'in Gazellerinde Sevgilideki Güzellik Unsurları” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaplan, Hasan (2013). Bâkî'nin Ses Dünyası”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaismailoğlu, Adnan (2009). “Selman-ı Sâvecî” maddesi, *TDVİA*, C. 36, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karataş, Turan (2009). “Poetik Düşünüşün Klasik Şiirde Dile Getirilişi: Bâkî Divanı Örneği”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 39, Hüseyin Ayan Özel Sayısı, Erzurum.
- Kaşkarlı Mahmut (2013). *Divânü Lügati't-Türk (Dizin)*, (Çev.: Besim Atalay), Ankara: TDK Yayınları.
- Kaya, Ceval (2012). “Eski Uygurca Örneğinde Türkçenin Dil İçi Çeviri Sorunları Üzerine”, *III. Uluslararası Tercümanlık ve Geleceği Sempozyumu*, Bişkek.
- Keklik, Murat (2006). Bâkî'nin Gazellerinde Anlam Çerçevesi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Keklik, Murat (2016). “Bâkî'nin Gazellerinde Benzetme ve Aktarmalar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/43.
- Kılıç, Zülküf (2009). “Baki'nin Kasidelerinde Dilek, Tegazzül ve Fahriye Bölümleri”, *E-Journal Of New World Sciences Academy*, Volume: 4, S: 3.
- Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Kurnaz, Cemal (1992). “Bülbül” maddesi, *TDVİA*, C. 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kurtuluş, Rıza (1995). “Emir Hüsrev-i Dihlevî” maddesi, *TDVİA*, C. 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kuş, Bahri (2012). “Bazı Arap Lehçelerinde Kullanılan Türkçe Son Ekler Üzerine Yeni Bir İnceleme”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1 Winter.
- Küçük, Sabahattin (1994). *Bâkî Divânı*, Ankara: TDK Yayınları.
- Küçük, Sabahattin (2002). *Bâkî ve Divanından Seçmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2. Baskı.
- Mengi, Mine (1997). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 3. Baskı.
- Mengi, Mine (2009). “Divan Şiiri Estetiği Açısından İcâz”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 39, Hüseyin Ayan Özel Sayısı, Erzurum.
- Millî Eğitim Bakanlığı (1996). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, C. III, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mum, Cafer (2013). “Nef'î'ye Giden Yolda Fahriye Şairi Olarak Bâkî”, *Prof. Dr. F. Tulga Ocak Armağanı*, Ankara.
- Onay, Ahmet Talat (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (Hzl. Cemal Kurnaz), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öztürk, Furkan (2007). “Bâkî Divânı Sözlüğü [Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük]”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Öztürk, Uğur (2013). “Tezkire Niteliğinde Bir Şiir Mecmuası”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/1 Winter.
- Pala, İskender (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Sefercioğlu, M. Nejat (2008). “Meyve Redifli Gazeller”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/5 Fall.
- Şahin, Esmâ (2013). “Bâkî Divânına Göre 16. Yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S: 2, Güz.
- Togçiyeva, Gülhumar (2000). “Hindistan'ın Dudukuşu”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 15, Erzurum.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ünal, Şahin (2013). *Kutsal Katiller 17 Yalan Cinayet*, İstanbul: Cinius Yayınları.
- Üstün, Mehmet Cihat (2014). “Hamdullah Hamdi'nin Yusuf u Zeliha Mesnevisi (Gramer-Metin-Dizin)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Vardar, Berke (1978). “Dilbilim Açısından Çeviri”, *Türk Dili, (Çeviri Sorunları Özel Sayısı)*, C. 38, S: 322, Temmuz, Ankara.
- Yekbaş, Hakan (2009). “Divan Şiririnin Penceresinden Acem Şairleri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4/2 Winter.
- Yerdelen, Cevat (2000). “Baki Divanı'nda Tasavvufî ve Dinî Öğeler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 15, Erzurum.
- Yıldırım, Ali (2001). “Kâmî'nin Divan Şiiri ve Şairi Hakkındaki Düşünceleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S: 2, Elazığ.
- Yusuf Has Hacib (2008). *Kutadgu Bilig*, (Çev. Reşid Rahmeti Arat), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.